

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

Bakalářská práce

Volný čas autistických dětí

Vypracovala: Barbora Plojharová
Vedoucí práce: Mgr. Jana Kouřilová, PhD.

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 22. 4. 2016

.....

Barbora Plojharová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat paní Mgr. Janě Kouřilové, PhD., za její odborné rady, ochotu a čas, který mi poskytla při vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat všem zaměstnancům centra SENs za vlídné přijetí při sbírání dat pro moji bakalářskou práci a v neposlední řadě děkuji také všem informantům, za ochotu poskytnout mi rozhovor a podělit se mnou o všechny důležité informace.

Bibliografické údaje

PLOJHAROVÁ, Barbora. Volný čas autistických dětí. České Budějovice, 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra pedagogiky a psychologie. Vedoucí práce Mgr. Jana Kouřilová, PhD.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá volným časem dětí s autismem. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je dále členěna do dvou kapitol. První z nich obsahuje podkapitoly, které se zabývají poruchami autistického spektra, jejich charakteristikou, popisem těchto poruch a jejich vývojem v jednotlivých věkových etapách. Druhá kapitola je zaměřena na volný čas, jeho funkce a popis. Obsahuje také výčet institucí pro volný čas dětí a mládeže a příklady institucí věnujících se volnému času dětí s poruchami autistického spektra. Hlavním cílem této práce je zjistit, jak děti s poruchami autistického spektra tráví svůj volný čas, zda využívají nabídek volnočasových center a s jakými problémy souvisejícími s touto poruchou se ony i jejich rodiče musí ve volném čase potýkat. Praktická část práce pak byla vedena formou kvalitativního výzkumu pomocí strukturovaného rozhovoru s rodiči dětí s poruchami autistického spektra. Pomocí těchto rozhovorů a jejich analýze se podařilo zjistit, že děti s poruchami autistického spektra podle svých rodičů preferují trávení volného času v rámci rodiny. Nejčastějším problémem, který se ve volném čase objevuje, je dle odpovědí rodičů problémové chování dětí, jako je agresivita, výbuchy vzteku a náladovost.

Klíčová slova

Poruchy autistického spektra, autismus, volný čas

Bibliographic Data

PLOJHAROVÁ, Barbora. The leisure time of the children with the autism. České Budějovice, 2016. Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Education. The Department of Pedagogy and Psychology. Supervisor Mgr. Jana Kouřilová, PhD.

Abstract

This bachelor thesis deals with the leisure time of the children with the autism. The thesis is divided into the theoretical and practical part. The theoretical part consists of two chapters. The first of them includes the subchapters which deal with the disorders of the autistic spectrum, their characteristic, the description of these disorders and their development in the different ages. The second chapter points at the leisure time, its functions and its description. It also contains the list of the institutions for the leisure time of the children and young people and the examples of the institutions which pay attention to the leisure time of the children with the disorders of the autistic spectrum. The main aim of this bachelor thesis is to find how the children with the disorders of the autistic spectrum spend the leisure time, if they use the offers of the leisure centres and the thesis also describes the problems which the children and their parents deal with during the leisure activities. The practical part was lead by the form of the qualitative research with the help of the structured dialogue with the parents who have got the children with the disorders of the autistic spectrum. Thanks to these dialogues and their analysis it was possible to find that the children with the disorders of the autistic spectrum prefer to spend the leisure time in the family circle. According to the answers of the parents the most common problem which appears during the leisure activities is the problematic behaviour of the children, for example the aggression, bursts of anger and moodiness.

Key words

Disorders of the autistic spectrum, autism, leisure time

Obsah

1	ÚVOD.....	9
2	PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA	10
2.1	Charakteristika poruch autistického spektra	10
2.2	Triáda problémových oblastí.....	11
2.2.1	Problémy v sociální interakci:	11
2.2.2	Problémy s komunikací a dialogem.....	11
2.2.3	Problémy s představivostí.....	11
2.3	Jednotlivé poruchy autistického spektra	12
2.3.1	Dětský autismus (F84.0).....	12
2.3.2	Atypický autismus (F84.1)	12
2.3.3	Aspergerův syndrom (F84.5).....	13
2.3.4	Dětská dezintegrační porucha (F84.3).....	13
2.3.5	Rettův syndrom (F84.2).....	14
2.4	Posuzování úbytku funkce u autismu.....	14
2.4.1	Autismus nízko funkční	15
2.4.2	Autismus středně funkční	15
2.4.3	Autismus vysoko funkční	15
2.5	Vývoj poruch autistického spektra v jednotlivých věkových obdobích	16
2.5.1	Narození a první rok života (0 – 12 měsíců)	16
2.5.2	Batolecí období (12 - 30 měsíců).....	17
2.5.3	Předškolní období (3 - 6 let)	18
2.5.4	Mladší školní věk (6 - 11 let).....	18
2.5.5	Puberta, adolescence	19
3	VOLNÝ ČAS.....	21
3.1	Funkce volného času	21
➤	Funkce psychosociologická.....	21

➤	Funkce sociální.....	21
➤	Funkce terapeutická.....	21
➤	Funkce ekonomická.....	22
3.2	Problémy vyskytující se u dětí s PAS ve volném čase.....	22
3.2.1	Šikana dětí s poruchami autistického spektra.....	22
3.2.2	Problémové chování vyskytující se u dětí s PAS.....	24
3.2.3	Hra u dětí s autismem.....	25
3.2.4	Kontakt s vrstevníky.....	26
3.3	Instituce pro volný čas dětí a mládeže.....	27
3.3.1	Školní družina.....	27
3.3.2	Školní klub.....	28
3.3.3	Střediska volného času.....	28
3.3.4	Jiné volnočasové aktivity.....	29
3.3.5	Vybrané instituce specializující se na volný čas dětí s PAS.....	29
3.4	Přístupy k dětem s PAS v rámci volného času.....	32
4	PRAKTICKÁ ČÁST.....	34
4.1	Cíl výzkumu.....	34
4.2	Výzkumné otázky.....	34
4.3	Výzkumný soubor.....	34
4.4	Stručná charakteristika jednotlivých informantů.....	35
4.5	Výzkumná metoda.....	37
4.6	Zpracování dat.....	37
4.7	Vyhodnocení výzkumu.....	38
4.7.1	Výběr volnočasových aktivit.....	38
4.7.2	Instituce pro volný čas.....	39
4.7.3	Činnost, které děti s PAS ve volném čase preferují.....	41
4.7.4	Problémy související s PAS ve volném čase.....	41

4.7.5	Názor rodičů na sociální začlenění dítěte	43
4.8	Výsledky výzkumu.....	44
4.8.1	Odpověď na výzkumné otázky	44
4.9	Diskuze.....	46
5	ZÁVĚR.....	48

1 ÚVOD

„Být autistický ještě neznamena nemít lidskou duši. Ale znamená to být zvláštní. Znamená to, že co je normální pro zdravé lidi, není normální pro mne. A naopak – co je normální pro mne, není normální pro zdravé lidi. Do určité míry jsem špatně vybaven pro přežití v tomto světě, jako mimozemšťan, který přistál na Zemi bez orientační příručky. Ale moje osobnost je nedotčena. Moje já je nedotčené. Našel jsem ve svém životě velké hodnoty a smysl života a nechci z nich být vyléčen...“. (J. Sinclair)

Již z počátečního citátu J. Sinclaire lze vyčíst, že lidé s poruchami autistického spektra to v životě mnohdy nemají jednoduché. I když v poslední době vzrůstá všeobecná informovanost o těchto poruchách, je pořád velká část populace, která nemá ani malé tušení o tom, co to poruchy autistického spektra vlastně jsou. Proto jsem se rozhodla věnovat svoji bakalářskou práci právě autismu, přesněji řečeno dětem s poruchami autistického spektra (dále jen PAS). Ráda bych zjistila, jak tyto děti tráví svůj volný čas a zda je pro ně jejich volný čas skutečně časem, který si mohou užívat a dělat to, co mají rády.

Volný čas dětí s autismem však zahrnuje velké množství problémů, se kterými se rodiče i děti s PAS musí často vypořádat, proto je praktická část zaměřena hlavně na zjištění, jaké problémy se volném čase dětí s PAS vyskytují. Dále pak na to, jak děti vychází se svými vrstevníky a zda ve volném čase využívají nabídek volnočasových center. To všechno z pohledu rodičů těchto dětí, díky kterým jsem měla možnost tohle vše zjistit.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická se dále člení na dvě kapitoly. První kapitola pojednávající o poruchách autistického spektra, se zabývá popisem těchto poruch, výčtem jednotlivých poruch a jejich vývojem ve věkových obdobích a popisuje také jednotlivé stupně funkčnosti autismu. Druhá kapitola je pak věnována volnému času. Tato část se zaměřuje na problémy, se kterými se děti s PAS a jejich rodiče ve volném čase potýkají, na jednotlivá volnočasová centra a na správné přístupy k dětem s PAS v rámci volného času. Praktická část byla zpracovávána formou kvalitativního výzkumu, pomocí polostrukturovaného rozhovoru s rodiči dětí s poruchami autistického spektra.

2 PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA

2.1 Charakteristika poruch autistického spektra

Autismus, podle Mezinárodní klasifikace nemocí MKN 10 - poruchy autistického spektra (dále jen PAS) je celoživotní postižení, které se objevuje nejpozději do tří let věku, ale bývá diagnostikováno mnohem později. Často je totiž uváděna nesprávná diagnóza, a to mentální retardace.

Nesprávná diagnóza může dětem velmi znepríjemnit vstup do života a to nejen z důvodu neúčelné samolepky a mínění druhých, ale hlavně kvůli znesnadnění přístupu k odborné pomoci. U nás je problém s diagnostikou PAS poměrně častý. Není tomu tak dávno, co měla většina odborníků z řad psychologů, psychiatrů i pediatrů o pervazivních poruchách a jejich existenci jen malé tušení. V posledních letech se však situace obrací k lepšímu. Odborníci začali pracovat s různými typy posuzovacích škál, v odborných časopisech se problematikou autismu zabývá stále více článků, o pervazivních poruchách se více vyučuje i na vysokých školách. Do podvědomí široké, neodborné veřejnosti se pak autismus dostal hlavně díky úspěšnému filmu *Rain Man* od režiséra Barryho Lewinsona, který byl uveden v roce 1988 (Thorová., 2006).

PAS je zařazeno mezi pervazivní vývojové poruchy, což je skupina poruch, které se diagnostikují na základě projevů chování. Slovo pervazivní by se dalo přeložit jako všepromokávající a poukazuje na fakt, že tato porucha narušuje vývoj dítěte do hloubky a nerovnoměrně (Thorová, 2006). Pervazivní vývojové poruchy se řadí mezi nejzávažnější poruchy dětského mentálního vývoje. Tato porucha je charakteristická vrozeným postižením mozkových funkcí, které jsou pro dítě nezbytné při komunikaci, sociální interakci a představivosti. V důsledku tohoto postižení dítě zcela nerozumí tomu, co vnímá a co prožívá. Můžeme tedy mluvit o formě jakési vnitřní „slepoty“.

Poruchy autistického spektra jsou velmi různorodou skupinou poruch. Liší se v míře a frekvenci symptomatiky. Specifický projev deficitů charakteristických pro autismus se mění s věkem dětí. Charakteristické rysy postižení se projeví ve třech narušených oblastech vývoje, které se souhrnně nazývají triádou: sociální interakce, komunikace a představivost.

2.2 Triáda problémových oblastí

Triáda problémových oblastí je společná pro všechny poruchy autistického spektra.

2.2.1 Problémy v sociální interakci:

Problém v sociální interakci je možná hlavním a určitě charakteristickým rysem autismu. Problém je hlavně ve všudypřítomném deficitu v sociálním chování a uchycení (Haas, Rapin, Moser, 1988). Děti s poruchou autistického spektra nejsou, na rozdíl od zdravých dětí, schopny integrovat do svých zážitků příčinu, následek, ani záměr. Všeobecně se dětem s autismem jeví svět okolo jinak. Děti s PAS se také často snaží pochopit sociální svět pomocí logického vztahu příčina – následek. A to může být velmi složité.

Problém v komunikaci může nastávat také proto, že očekáváme, že děti s autismem snadno čtou naše nálady a okamžitě chápou naše záměry. Předpokládáme, že děti s PAS rozumí všemu, co máme na mysli, jsme svázáni našimi zvyky a očekáváním a to se stává překážkou v našem porozumění dětem s autismem.

2.2.2 Problémy s komunikací a dialogem

Kanner považoval toto zpoždění nebo selhání při získávání řeči za prvořadý význam u autismu. To, že dítě nemluví je ve většině případů to první, co upozorní rodiče, že s jejich dítětem není něco v pořádku (Haas, Rapin, Moser, 1988). Je mnoho dětí s autismem, které si nevytvoří aktivní mluvenou řeč. Je možné, že se tak stává z důvodu nedostatečného pochopení funkce a možnosti komunikace. Další příčinou může být specifická porucha typu dysfázie, nebo nižší vývojová úroveň. Jsou ale i děti s autismem, u nichž se řeč i slovní zásoba vytvoří a které pochopí gramatická pravidla. I u těchto dětí ale přetrvává problém s dialogem a vzájemností (pragmatické využití řeči).

2.2.3 Problémy s představivostí

Sdílená pozornost (raný dialog) je proces, kdy dítě srovnává své pocity s pocity někoho druhého a svou vlastní zkušenost se zkušeností dospělého. Jedná se o základ pro následné rozvíjení jeho představivosti a fantazie. Tento proces a také proces uvědomování si, že moje zážitky nemusí být zážitkem i někoho jiného jsou pro děti s PAS velmi obtížné, kvůli vzornému deficitu v sociálních vztazích.

(Beyer, Gammeltoft, Jelínková, 2006)

2.3 Jednotlivé poruchy autistického spektra

Mezi PAS lze zařadit širokou škálu poruch, od těch, které jsou zjevné přítomností mentální retardace až po ty, které se projevují pouze mírnými příznaky. Tyto příznaky bývají okolím velmi často přehlíženy a tak se stává, že mírnější formy autismu jsou mnohdy neobjeveny a nedignostikovány.

2.3.1 Dětský autismus (F84.0)

Dříve nazýván jako Kannerův syndrom (Hartl, 2004). Dětský autismus je považován za nejlépe prostudovanou pervazivní vývojovou poruchu. Z historického pohledu lze o dětském autismu mluvit jako o jádru poruch autistického spektra. Pro diagnózu dětského autismu je požadován nástup příznaků do třetího roku života. Psychopatologie je charakteristická hlavně v oblasti sociálních vztahů, jazyka/řeči či komunikace a abnormálního chování, hry a zájmů. (Hrdlička, Komárek, 2004).

Stupeň závažnosti symptomů je různý. Od mírné formy dětského autismu, s malým množstvím mírných symptomů až po těžkou formu, která se pojí s velkým množstvím závažných symptomů. Abychom mohli diagnostikovat dětský autismus, musí se problémy projevit v každé části diagnostické triády. Kromě poruch v oblasti zmíněné triády, mohou lidé s autismem trpět také přidruženými dysfunkcemi, autismus se však diagnostikuje bez ohledu na přítomnost přidružených poruch. Specifické projevy deficitů charakteristických pro autismus se mění s věkem dětí. Syndrom se může projevit v jakékoli věkové skupině (Thorová, 2006).

2.3.2 Atypický autismus (F84.1)

Od dětského autismu se tato vývojová porucha liší hlavně tím, že narušený vývoj se stane zjevným až po třetím roce života, nebo tím, že některé diagnostické kategorie autismu chybí (Hartl, 2004).

Kritéria daná pro dětský autismus splňují děti s atypickým autismem jen částečně, přesto u nich můžeme najít celou řadu specifických sociálních, emocionálních a behaviorálních symptomů, které se shodují s potížemi dětí s autismem. Typické pro lidi trpící atypickým autismem jsou problémy v navazování vztahů s vrstevníky a přecitlivělost na určité vnější podněty. Můžeme říci, že atypický autismus je zastřešujícím termínem pro osoby, pro které by se hodil nejasný diagnostický výrok autistické rysy či sklony.

Chybou a problémem při diagnostikování je, že atypický autismus nemá stanoveny hranice a přesně definován není ani jeho klinický obraz. Diagnóza se zakládá na co nejlepším odhadu a také subjektivním názoru diagnostika, jelikož neexistují přesné škály, které by mu poskytovali diagnostická vodítka (Thorová, 2006).

2.3.3 Aspergerův syndrom (F84.5)

V roce 1944 popsal Hans Asperger syndrom autistické poruchy osobnosti, za jejichž hlavní symptom považoval sociální dysfunkci. Jeho práci poté převzala britská psychiatrička Lorna Wingová, která popsaný syndrom pojmenovala Aspergerův syndrom (dále AS). Do oficiálních klasifikačních systémů byl AS zařazen začátkem devadesátých let a stal se tak mezinárodně uznávanou diagnostickou kategorií, která náleží do skupiny pervazivních vývojových poruch (Thorová, 2007).

Největší problém představuje pro lidi trpící AS oblast sociálního chování a interakce. Jde o problémy s navazováním vztahů s druhými, mnoho dětí s touto poruchou ani nemá touhu tyto vztahy navazovat. Dalším problémem je neschopnost porozumění a vydávání signálů neverbální komunikace, jako například gesta, mimické změny v obličeji, ale i dobré odhadnutí kontextu situace. Lidé AS nerozumějí společenským pravidlům a výrokům myšlených s nadsázkou nebo ironicky, vyhýbají se tělesnému kontaktu, jako je například podání ruky a špatně se vcítují do nálady druhých. Takovéto chování může u ostatních lidí vyvolat zlobu, či pocit nedostatku zájmu. V životě a zájmech dětí s AS jsou patrné stereotypní vzorce chování a jejich narušení je může silně zasáhnout (Preißmann, 2010).

2.3.4 Dětská dezintegrační porucha (F84.3)

Porucha objevena v 1908 Vídeňským speciální pedagogem Theodorem Hellerem, po kterém dlouho dobu nesla název Hellerův syndrom, dnes je již uváděna jako jiná dezintegrační porucha a je zařazena mezi pervazivní vývojové poruchy.

Dětská dezintegrační porucha se projeví regresem v dosud nabytých schopnostech, po období normálního vývoje a to i přesto, že předchozí vývoj je prokazatelně v pořádku ve všech oblastech vývoje. Nástup poruchy se objevuje mezi druhým až desátým rokem života, nejčastěji se však objeví mezi třetím a čtvrtým rokem. Zhoršení stavu se může projevit náhle nebo v průběhu několika měsíců. Dětská dezintegrační porucha se od autismu liší pozdější dobou výskytu prvních symptomů, jejich dopad je však o to markantnější. Příčina vzniku této poruchy dosud není známa (Thorová, 2006).

2.3.5 Rettův syndrom (F84.2)

Rettův syndrom byl poprvé popsán doktorem Andreasem Rettem, který v Německu roku 1966 podal zprávu o svém objevu tohoto syndromu, jenž pozoroval u 22 pacientů. (Haas, Rapin, Moser, 1988).

Jde o syndrom postihující pouze dívky, u chlapců způsobí stejná mutace genu plodu nebo novorozenci smrt. Symptomatika u dívek trpících Rettovým syndromem je různorodá, zahrnuje lehčí i těžší formy.

Dítě se z počátku vyvíjí normálně, teprve v prvním půl roce až roce života se začne zpomalovat růst hlavičky a následuje regres dosud osvojených funkcí. Dívky začínají potupně ztrácet již osvojené dovednosti, řízené pohyby rukou se mění v nefunkční pohyby, jako je např. tleskání, okolo třetího roku dochází k téměř úplné ztrátě úchopových schopností rukou. Stav se postupně zhoršuje, v předškolním věku již odpovídá těžké mentální retardaci.

I přes nepříznivou prognózu se dívky s Rettovým syndromem dožívají poměrně vysokého věku, tedy věku okolo 40 ti až 50 ti let (Thorová, 2006).

2.4 Posuzování úbytku funkce u autismu

První rozdělení autismu na tzv. nízko funkční, středně funkční a vysoko funkční provedla Lorna Wingová.

V současnosti lze PAS rozdělit do tří kategorií podle úrovně adaptability (tzv. funkčnosti), která se projevuje ve schopnosti dítěte přizpůsobit se novým situacím, přijímat nové informace a fungovat v běžném každodenním životě. Funkčnost souvisí hlavně se schopností navazovat vztahy a fungovat v sociálním prostředí, s úrovní vyjadřování a porozumění, s mírou problémového chování, schopností funkčně trávit volný čas a s celkovou úrovní intelektu. Prakticky lze říci, že čím nižší funkčnost, tím vyšší nároky klade člověk s PAS na péči a podporu okolí (Čadilová, Thorová, Žampachová a kol., 2012).

2.4.1 Autismus nízko funkční

S touto formou se setkáváme u nejvíce mentálně retardovaných dětí, tedy u dětí s těžkou a hlubokou mentální retardací. U těchto dětí zpravidla není rozvinutá použitelná řeč, a pokud ano, objevuje se pouze ve formě echolálie (opakování slyšeného). Připravit volnočasové aktivity pro tyto děti je velmi obtížné. Ve volném čase se věnují pouze jednotvárným, stále se opakujícím aktivitám. S předměty manipulují nefunkčně a jednotvárně. Velmi často se také vyskytují dlouhotrvající, stereotypní pohyby nebo také smyslové autostimulační aktivity (dlouhodobé pozorování či poslouchání určitých vjemů, očíhávání a olizování předmětů, nezřídka kdy se objevuje také masturbace, či jiná manipulace s vlastním tělem, která může vést v některých případech až ke zranění). Dále se objevuje autoagrese, tedy jednání, jímž jedinec poškozují sám sebe (Hartl, 2004). U většiny lidí s nízko funkčním autismem se schopnosti pohybují v pásmu těžké mentální retardace, v oblasti spolupráce jsou často negativní a pasivní.

2.4.2 Autismus středně funkční

Zahrnuje jedince s lehkou nebo středně těžkou mentální retardací, u kterých je komunikativní řeč. Lidé se středně těžkým autismem mají sníženou schopnost navazovat kontakty a v sociální komunikaci se drží zpátky, jsou pasivní. Ve většině případů rozumí pokynům, problém je v jejich nepřiměřené reakci. Velmi často se tak stává při nepochopení nadsázky. V řeči můžeme najít mnohé zvláštnosti jako například záměnu zájmen, vynechávání písmen, logoreu, echolálii a ulpívání na jednom slově. V chování jsou stále patrné stereotypní pohyby, tyto pohyby můžeme pozorovat také při hře, ve které se dále objevují prvky vztahové, funkční a konstrukční hry. Schopnosti se pohybují v pásmu lehké či středně těžké mentální retardace, typické je také nerovnoměrné rozložení schopností. Děti se středně funkčním autismem spolupracují dobře, pokud jsou ovšem dostatečně motivovány. Problémové chování se objevuje jen ojediněle a to většinou v případech, kdy nejsou dodržovány obecné principy pro práci s lidmi s autismem.

2.4.3 Autismus vysoko funkční

Vysoko funkční autismus zahrnuje jedince trpící autismem, u kterých není přítomna mentální retardace, IQ je vyšší než 70. Tito lidé mají vyvinutou komunikativní řeč, jde tedy o osoby s lehčí formou postižení. Poměr vysoko funkčního autismu ve skupině autismu je přibližně 11 – 34 %. Sociální chování bývá u jedinců s vysoko funkčním autismem označováno za zvláštní a podivínské, špatně chápou sociální normy a nesplňují sociální takt. Vybrat vhodnou volnočasovou aktivitu pro tyto jedince může být velmi

obtížné. Děti většinou neprojevují zájem o kolektivní hry a soutěže. Pokud se již nějaké kolektivní činnosti zúčastní, nedokážou kolektivně spolupracovat a svým organizováním a poroučením odradí většinu vrstevníků. Symbolická hra nepřichází v úvahu, protože děti s vysoko funkčním autismem obtížně rozeznávají mezi realitou a fantazií. Rozumové schopnosti jsou v pásu normy, mohou být až nadprůměrné.

Je důležité si uvědomit, že i funkčnost má spíše charakter škály, a proto rozdělení do pouhých tří kategorií bez jasně stanovených pravidel je příliš hrubé a nepřesné (Čadilová, Thorová, Žampachová a kol., 2012).

2.5 Vývoj poruch autistického spektra v jednotlivých věkových obdobích

Již Leo Kanner si všiml, že ač jsou poruchy autistického spektra řazeny mezi poruchy vrozené, nejsou jejich projevy stabilní v čase. Fakt, že klinický obraz PAS se mění s věkem děti, velmi stěžuje diagnózu.

Pro odhalení autismu je důležitých zejména prvních pět let života, kdy můžeme zachytit i děti s mírnější variantou poruchy autistického spektra. Samozřejmě je možná i diagnóza v pozdějším věku, je však zapotřebí počítat s tím, že pozdější diagnóza může přinášet i určitá rizika. Vývoj do 5 let, který je pro diagnostiku PAS stěžejní, můžeme posuzovat pouze retrospektivně z anamnézy rodičů, což posouvá diagnózu do značně subjektivní roviny.

Navíc se každé dítě s autismem vyvíjí odlišně, doba rozpoznatelnosti prvních projevů tak závisí hlavně na stupni závažnosti autismu a také na typu poruchy. Díky zlepšující se informovanosti a odbornému povědomí o PAS se však snižuje průměrný věk, kdy bývají děti s PAS diagnostikovány (Thorová, 2006).

2.5.1 Narození a první rok života (0 – 12 měsíců)

Některé děti jsou v prvních letech života pasivní a nereaktivní, pokud však nejde o děti s kombinovaným postižením, je jejich senzomotorický vývoj normální, mnohdy se projevují jako šťastné a klidné. Některé děti však mohou mít převážně negativní ladění, mohou se také objevit poruchy jídla a spánku. Matky, ač se jejich děti vyvíjí po pohybové

stránce zcela normálně, pociťují určitý rozdíl – děti špatně reagují na pochování, neuvolní se, ale naopak ztuhnou, případně se brání, nenavazují oční kontakt, nebo se mu záměrně vyhýbají. U dítěte se nevyvíjí přirozený sociální úsměv, rodiče mohou mít pocit, že je dítě nepoznává. Dětem také chybí přirozený strach z cizích osob a přirozená separační úzkost, mohou se vyskytovat až katastrofické reakce i na drobné změny.

Některé děti si po 6. měsíci věku mohou vytvořit vztah ke specifickému předmětu, většinou jde o atypické předměty z domácnosti, naopak měkké, plyšové hračky děti odmítají. Vývoj broukání a žvatlání bývá normální, v období 10. – 12. měsíce, se u některých dětí mohou objevit první slůvka. Vývoj řeči však dále nepokračuje, nápadná je i absence snahy mluvit. V tomto věku se mohou projevit také odchylky smyslové reaktivity, tedy silná reakce na nedůležité podněty a nereagování na ty důležité (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015).

2.5.2 Batolecí období (12 - 30 měsíců)

Chování dětí do dvou let věku nemá natolik specifický charakter, aby se dala uplatnit diagnostická kritéria oficiálních klasifikačních systémů. Je tedy důležité definovat činnosti a projevy chování, které se vyskytují u dětí s PAS v raném věku a které jsou indikátorem pozdější diagnózy dětského autismu (Thorová, 2006).

V batolecím věku se samotářství a nereaktivita stávají nápadnější, stále chybí sociální úzkost, dítě rodiče jakoby nepoznává a jedná s nimi stejně, jako s cizími. Vyhýbá se jim, nebo je ignoruje, případně se na ně obrací pouze v případě potřeby uspokojení potřeb. Dítě s druhými nesdílí svoje zážitky a pocity, ostatním dětem neukazuje svoje hračky, ani jiné věci a gestu ukazování od druhých nerozumí. Řeč je chudá, nebo častěji zcela chybí. V některých případech může být již v tomto věku řeč echolalická, kromě echolálie ale chybí jakákoliv jiná snaha o napodobování řeči druhých lidí. Velmi často se objevují emoční výbuchy, pláč či záchvaty vzteku. Již v tomto věku se mohou vyskytnout určité druhy stereotypů, v batolecím věku to bývají hlavně jednoduché pohybové stereotypie, nebo vyvolávání jednoduchých senzorických počitků. Tyto stereotypie však v klinickém obraze nehrají důležitou roli. Nerozvíjí se symbolická hra, zájem dětí budí jen vybrané, specifické podněty. Na některé podněty může dítě reagovat negativně a velmi prudce, což může způsobit fakt, že u dětí dochází ke specifickému spojení dílčích podnětů s pozitivními, nebo negativními emocemi. Tyto projevy mohou přetrvávat celé dětství, někdy si je děti nesou až do dospělosti (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015).

2.5.3 Předškolní období (3 - 6 let)

Často se stává, že rodiče dětí s Aspergerovým syndromem či dětí s mírnou formou vysoko funkčního autismu si do tří let nevšimnou, že vývoj dětí není v pořádku. Zlomovým okamžikem se poté stává nástup dětí do mateřské školy, kdy pedagogové začnou upozorňovat, že chování dítěte se odlišuje od ostatních vrstevníků. Děti si hrají o samotě, případně jsou pasivní (Thorová, 2006).

V tomto věku pořád přetrvává nereaktivita na ostatní lidi a obecné podněty, dítě je samotářské, většinu času tráví stereotypní, osamocenou hrou. Jednotlivé stereotypy, ať jde o stereotypy verbální, či pohybové se stávají nápadnější. Můžeme mluvit o počátcích omezených, úzkých zájmů, typický bývá zájem o čísla, o knihy, o techniku, děti s PAS mají také velmi často úzký vztah k hudbě. Oproti batolecímu věku se v předškolním období projevuje větší vztah k hračkám, pořád však přetrvává neobvyklý způsob zacházení s nimi, děti hračky nevyužívají funkčně tak, jak mají, ale mají zájem jen o určité jejich části, proto hračky rozebírají, nezřídka kdy hračky také rozbíjí. Hře chybí variabilita, pružnost a tvořivost. Symbolická hra také zcela chybí, jsou však i děti, které při hře přehrávají určité scénky, tyto scénky se však pořád se stejným vzorcem opakují. V předškolním věku bývají také nejdramatičtější reakce na změnu, na jednu stranu si děti neuvědomují možná nebezpečí, na druhou stranu reagují panicky i na běžnou situaci. Tyto neobvyklé strachy také zapříčiňují nepochopení celku situace a zároveň velmi živou paměti pro konkrétní události. U dětí, které trpí těžkým postižením, trvá sociální izolace, děti s mírnější formou autismu se okolo pátého roku života začínají mazlit s rodiči, i při mazlení je však komunikace minimální. Mezi 4. – 5. rokem života se u dětí s mírnější formou začínají objevovat komunikační věty, v době kdy děti začínají používat komunikační věty, se také se objevují alespoň náznaky očního kontaktu, dítě ke komunikaci začíná používat i mimiku. Typické je časté zaměňování zájmen, dítě o sobě mluví ve druhé osobě (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015).

2.5.4 Mladší školní věk (6 - 11 let)

Obecně můžeme mladší školní věk považovat za období, ve kterém dochází ke zlepšení stavu a k ústupu symptomů. Leo Kanner vypožoroval, že v mladším školním věku se stereotypní činnosti mění ve vyhraněné zájmy.

Oproti mateřské škole už na základní škole kladou na děti vyšší nároky, nezřídka kdy se tak stává, že mírnější formy autismu se projeví až v tomto věku. Problémy

související s PAS se nemusí před rodiči, či sourozenci projevovat tak silně, jako v kolektivu vrstevníků, proto jim rodiče nevěnují takovou pozornost, případně je připisují dědičným rysům. Častěji dominuje problematika školní (Thorová, 2006). Dětem chybí motivace ke školním úkolům, které jsou mimo oblast jejich zájmů. Nechápu sociální požadavky a normy, neplní proto pokyny učitele a nerespektují jeho nařízení. Dítě je neobratné ve vztahu ke spolužákům, zabývá se svými stereotypními činnostmi, nebere ohledy na pocity druhých, což vede k tomu, že je dítě s PAS častým terčem posměchu, nebo hůře i šikany.

Nápadnosti v řeči jsou zmírněné, dítě si osvojí základní komunikační dovednosti, pořád ale v konverzaci ulpívá na jedno téma, často se vyskytují sociálně nevhodné poznámky a dotazy. V neverbální složce komunikace přetrvává omezená schopnost užívání očního kontaktu, mimiky a gest. Děti v tomto věku již lépe snáší změny a snáze jim přivykají. Děti s PAS mají ve škole nejčastěji problémy s matematikou a psaním, čtení jim ve většině případů problém nedělá (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015).

2.5.5 Puberta, adolescence

Často se stává, že mnoho dětí dochodí školní docházku, aniž by se dozvěděly správnou diagnózu. Rodiče nemají potřebu vyhledat odbornou pomoc, jejich děti sice působí poněkud zvláště, nemají však větší kázeňské problémy.

S nástupem puberty dochází ke změně prožívání, někteří adolescenti začínají cítit touhu po navazování sexuálních vztahů, nebo obyčejných přátelstvích. Chtějí být od okolí uznáváni, přijati a kladně hodnoceni. Jejich vrozený handicap je ovšem dostává do problémů. Děti si začínají uvědomovat svoji odlišnost a sociální uzavřenost a izolovanost. V období puberty hrají důležitou roli také sebehodnotící emoce. U dětí s PAS v tomto období převažují emoce negativní, nepřiměřené, děti na sebe kladou vysoké nároky a podhodnocují se, což může vést i k sebezraždění. Vyskytují se také pocity úzkosti, hůře i depresivní stavy, některé děti se tak mohou pokusit o sebevraždu, nebo jí vyhrožovat. Děti s Aspergerovým syndromem si v období puberty vytváří vlastní svět a snaží se tak uniknout náročnému okolí. Hovoří samy pro sebe, neprojevují zájem o sociální kontakty a zanedbávají hygienu. Tyto projevy se často nesprávně přisuzují diagnóze schizofrenie. Podrobným zkoumáním však můžeme zjistit, že fantazie nejsou halucinace a proces nemá psychotický charakter (Thorová, 2006).

U starších dětí s PAS můžeme také rozlišovat tři různé styly interakce s okolím. První je styl samotářský, který se objevuje nejvíce u mladších dětí a u dětí s vyšším stupněm postižení. Následující dva styly, pasivně akceptující styl a egocentrický styl se objevují u dětí starších a méně postižených (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2015).

Jak již bylo zmíněno v úvodu, je teoretická část této práce rozdělena na dvě kapitoly. Proto bych se nyní ráda zaměřila na téma volný čas, které je pro tuto práci také velmi důležité.

3 VOLNÝ ČAS

Pod pojmem volný čas si snad každý člověk něco vybaví. Jde o čas, který má člověk vyhrazen sám pro sebe, věnuje se činností, které si může sám vybírat, které ho baví a přináší mu tak uspokojení a příjemné zážitky. Mezi hlavní funkce volného času řadíme odpočinek, zábavu a rozvoj osobnosti.

U dětí je výběr volnočasových aktivit poněkud obtížnější. Děti ještě nemají takové zkušenosti a znalosti o nabídce volného času a zájmových činnostech, potřebují proto citlivé vedení. Takové vedení, které bude nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé a pro děti dobrovolné (Hofbauer, 2004).

Volný čas u dětí s PAS je velmi specifický. Najít typ aktivit, které by je bavily, může být opravdu obtížné. Jak již bylo zmíněno, PAS se projevuje opakujícími se, stereotypními způsoby chování, zájmy a aktivitami. Toto chování se většinou týká také nových činností, ale i zvyků a typů hry. Může se jednat například o stereotypní zájem o data, různé druhy hraček, cestování, nebo pročitání jízdnic řádu či návodů k použití. Často se také vyskytuje odpor ke změnám v průběhu běžných činností (Train, 2000).

3.1 Funkce volného času

Volný čas má několik funkcí. Rozdělení těchto funkcí se odlišuje podle jednotlivých autorů, kteří je pojmenovali při tvorbě základů pro definování volného času. Já uvádím teorii francouzského sociologa Rogera Sue:

➤ **Funkce psychosociologická**

Tato funkce slouží k zábavě, uvolnění a rozvoji jedince.

➤ **Funkce sociální**

Funkce, která slouží k socializaci a dává jedinci symbolickou příslušnost k nějaké skupině.

➤ **Funkce terapeutická**

Funkce zdravotní, která napomáhá smyslovému i celkovému rozvoji.

➤ **Funkce ekonomická**

Má pozitivní vliv na uplatnění člověka v profesním životě, do této funkce se řadí také výdaje, které účastníci vynakládají na aktivity volného času (Hofbauer, 2004).

3.2 Problémy vyskytující se u dětí s PAS ve volném čase

Rodiny dětí, které trpí poruchami autistického spektra, mohou mít problémy při organizování volného času. Absolvování rodinných aktivit, ať tyto aktivity probíhají doma či ve volnočasových centrech, je často velmi obtížné. Potřeby dětí s PAS vyžadují velkou flexibilitu. Potřeba být neustále ve střehu během volnočasových aktivit, může vytvářet stres a únavu u rodičů, i ošetřovatelů. Přesto však Schaff a další (2011) zjistili, že většina rodin dětí s PAS se snaží zvýšit účast na společných volnočasových aktivitách (www.autismnow.org).

Pro jedince s autismem jsou ve volném čase i mimo něj důležité strukturované speciální programy. Pro dítě nebo dospělého zajišťují potřebnou informovanost, organizovanost a hlavně jasnost a příkladnost daného úkolu (Schopler, Mesibov, 1997). Nejčastějším zdrojem problémového chování je nuda a nicnedělání, což může vést i k celkovému zhoršení psychického vztah. Důležité je také volba aktivit, je třeba je volit individuálně, protože ne každému dítěti vyhovuje každá aktivita (Thorová, 2006).

Mohou se ale objevit i další problémy. Ve volném čase se mohou děti s autismem setkat se šikanou, která pramení z nepochopení jejich chování, okolím velmi často vnímaném jako problémové a drzé. Důležitá je také sledovat jak děti s PAS zachází s nabízenými pomůckami a jak přistupují ke společnosti ostatních dětí.

3.2.1 Šikana dětí s poruchami autistického spektra

Děti s PAS jsou velmi snadným terčem šikany. Mívají potíže s porozuměním, nechápou význam, který se za slovem skrývá, skoro vše chápou doslovně. Proto se velmi často stávají terčem vtipálků nebo hůře i násilníků. Navíc pro tyto zranitelné a mnohdy bezbranné děti má šikana velmi široký dopad. Děti s PAS nikoho záměrně neprovokují, problém je spíše v nepochopení jejich chování. Jedná se zejména o následující situace:

a. *Důvěřivost*

Lidé s PAS berou často každého za slovo. V menší míře to sice může být dobrá vlastnost, děti s PAS se bohužel díky ní mohou dostat do potíží.

b. *Zpomalený proces vnímání*

Zpomalený proces vnímání je pro děti s PAS nevýhodou ve chvíli, kdy čelí slovním urážkám. Spoustu dětí s PAS má problém se zpracováváním smyslových podnětů, nedokážou proto rychle reagovat na slovní napadení. Jejich mozek zpracovává tyto podněty pomaleji, proto je pomalejší i reakce na ně.

c. *Problémy se čtením neverbálních signálů*

Druhy neverbální komunikace jsou rozlišeny podle prostředků, jimiž jsou vyjadřovány. Řadíme sem gesta, pohyby, prostorové umístění, doteky, výrazy tváře, pohledy očí a prajazykové projevy (Výrost, Slaměník, 1997).

Pro lidi s PAS představuje velký problém, se v těchto signálech orientovat. Hlavním rozdílem mezi řečí těla a mluveným či psaným projevem je, že řeč těla není jednoznačná, zatímco psané slovo je konkrétní. To je pravděpodobně důvod, proč většina lidí s PAS sice reagují na vizuální podněty, současně však mají problém porozumět, co jednotlivá gesta a projevy těla znamenají. Problém s porozuměním neverbálních signálů může přispět k tomu, že se dítě s PAS stane snadným cílem pro šikanu.

d. *Zvláštní zájmy*

Jedním z charakteristických znaků dětí s PAS je, že mají sklon ke speciálním a velmi vyhraněným zájmům. Dítě, které má takové sklony, dokáže o tom, co ho zajímá nashromáždit a vyhledat velké množství informací. Některé zájmy jsou v podstatě normální. Jiné zájmy se však týkají věcí, kterým okolí nerozumí. Nemůžeme říci, že by tyto samotné zájmy byly špatné, jde o to, že tyto zájmy zcela vylučují jiné záliby, jako je móda, televize či jiné věci, které zajímají i jiné děti. Někdy se stává, že tyto zájmy odsunou na okraj i zájem o předměty, které se dítě učí ve škole. Dítě s PAS se tak zaměří na svůj zájem, až se pro něj stane obsesí a vytěsni z jeho života cokoliv jiného. Děti s PAS si myslí, že jejich znalosti ostatní děti oslní a budou se o ně zajímat, ostatní děti je však spíše považují za podivíny.

e. Zvláštní používání jazyka

Mnohé děti s PAS upoutají pozornost tím, že na svůj věk hovoří příliš strojeně, spisovně a pedantně. Dělá jim potíže používat slova ve správném kontextu. Často také můžeme pozorovat, že děti s PAS berou vše doslovně. Doslovná interpretace sdělení a pragmatický expresivní aspekt řeči přispívají k tomu, že se dítě stává terčem šikany.

Důležité je, aby se rodiče, pedagogové či jiní dospělí snažili udělat vše pro to, aby u dětí s PAS předešli výbuchům vzteku. Bohužel ne vždy se dá těmto situacím vyhnout. Když k takovéto situaci dojde, učitelé či vychovatelé by měli mít dostatek znalostí a zkušeností, aby mohli vzít v úvahu stresující prvky prostředí a to včetně možné šikany. Šikanované děti reagují velmi dramaticky, děti s PAS, kteří jsou útočníky zahrnutí do kouta, mohou na svou obranu podniknout až extrémní kroky. (Dubin, Jelínková, 2009)

3.2.2 Problémové chování vyskytující se u dětí s PAS

Problémové chování je takové chování, které může omezit používání běžných, například volnočasových zařízení, v horších případech může vést až k tomu, že dané osobě bude vstup do nich úplně odepřen. Označit chování jako problémové můžeme pouze v určitých kontextech (Emerson, 2008). U dětí trpících PAS se objevují různé formy nápadného, někdy problémového chování, jako například výbuchy vzteku, křik, kopání kolem sebe, kousání a podobně (Švarcová, 2011).

„Již v padesátých letech si Van Krevelen u svých pacientů všiml, jak nesmírně obtížné je děti s autismem vychovávat a řídit. Kanner popisoval záchvaty zuřivosti při změnách, Krevelen sledoval záchvaty vzteku při zákazech a neúspěchu“. (Thorová, 2006, str. 171)

U dětí s PAS můžeme chování jen obtížně předpovídat, často je také impulzivní. Poruchy chování nepatří mezi diagnostická kritéria, s PAS se ale často pojí. U dětí s různou formou PAS se mohou lišit příčinou, způsobem, intenzitou a různorodou frekvencí. Problémové chování působí u každého dítěte něco jiného. Závisí na celkové tíži symptomatiky, osobnostních predispozicích dítěte, výchovném a terapeutickém přístupu. Chování může být naučené, jiné má biologický základ. Problémy s chováním jsou důsledkem potíží, které děti s PAS mají. Může to být například:

a. Percepční a kognitivní deficit

Děti s PAS mají jiné způsoby vnímání a zpracování informací, což může vést k opakující se vzorcům chování, které někdy může být velmi bizarní.

b. Komunikační deficit

Nedostatek a neschopnost funkční komunikace způsobuje dětem frustraci, která může vést k problémovému chování.

c. Socio-emoční deficit

Nízká schopnost chápat pravidla sociální interakce, orientace v mezilidských vztazích a omezená schopnost vyjadřovat a chápat emoce druhých lidí.

d. Nevhodné prostředí a přístupy

Hlavní problém představuje fakt, že běžné prostředí není přizpůsobeno specifikům poruch a je mnoho situací, které vyvolají tenzi a následně problémové chování.

3.2.3 Hra u dětí s autismem

Děti s autismem nejsou považovány za děti, které si umí hrát, ač velmi často vykazují během testování schopnost hry senzomotorické, organizační i funkční. Autistické děti většinou využívají předměty k neměnné, stereotypní hře, chybí jim zkušenost s předmětem, s manipulací s ním a také jim chybí zkušenost funkčně kombinovat více různých předmětů. V menší míře je u dětí s autismem pozorována také spontánní funkční hra. Hra u autistických dětí je mechanická, dětem chybí přirozený zájem zkoumat okolní svět, věnují se činnostem, které jsou od ostatních podnětů izolovány. Předstíraná hra se objevuje jen v ojedinělých případech a bývá zaměřena na to, co dítě baví, co ho zajímá a čemu se věnuje ve svém volném čase. Při plánování her ve volném čase dětí s PAS, musíme brát v úvahu zásady herní strategie, která musí vycházet ze dvou hledisek.

1. Děti s autismem jsou jako ostatní děti, přesto však se od ostatních dětí liší.
2. Herní poslušnosti budou inspirovány vzorci, které jsou typické pro dětský vývoj a zároveň však budou přizpůsobeny specifickému vývoji dětí s PAS.

Důležité je také vytvoření vhodného prostoru a výběr vhodných, herních pomůcek, což nám pomáhá dále rozvíjet sociální dovednosti a manipulační schopnosti.

a. výběr vhodných pomůcek

Hračky musí být vybírány opravdu pečlivě. Musí být jednoznačné a musí se s nimi dát snadno manipulovat. Hračky by měly být přitažlivé, ale jen do té míry, aby dítě neztratilo zájem o okolní podněty.

b. příprava herny a místa pro hru

Pro autistické děti musíme téměř vždy herní prostředí nějak upravit a průběžně sledovat, je-li pro ně hra zajímavá. Při úpravě herního prostoru vytvoříme dítěti ohraničené místo, na kterém hra probíhá, dítěti musíme zajistit takové podmínky, aby mohlo hrát aktivní roli a dospělí zajišťoval jen nezbytnou podporu. Ideální místo pro hru pro děti s autismem je tedy stůl, koberec, nebo jakékoliv jiné místo, které má jasné hranice.

(Beyer, Gammeltoft, Jelínková, 2006)

3.2.4 Kontakt s vrstevníky

Potřeba kontaktu s vrstevnickou skupinou patří mezi nejdůležitější potřeby dětí ve školním věku. Vrstevnická skupina má v tomto období velký socializační vliv. Umožňuje dětem rozvoj osobnostních vlastností a kompetencí, ovšem jiných, než těch, na které kladou důraz dospělí. Děti se ve vrstevnické skupině učí také spolupráci, ohledu na druhé, sebeovládání, ale i specifickým způsobům komunikace (Vágnerová, 2014).

Děti s autismem o přátele také stojí, nevědí však, jak nová přátelství navázat a jak je udržet. O kontakt s vrstevníky se často snaží neobratným způsobem a jejich odlišné zájmy a specifický způsob komunikace jim ještě znesnadňuje, se do kolektivu vrstevníků dostat.

Nedostatečné rozvinutí sociálních schopností pak u dětí s PAS vede k problematickému chování v kolektivu vrstevníků, přidruženým projevem může být také omezená schopnost účastnit se kolektivních činností, vyřazení z kolektivu vrstevníků, poruchy pozornosti, emoční poruchy, šikana v roli šikanujícího i oběti, neschopnost najít si přátele, agresivita, obtíže v interpersonálních vztazích, delikvence, sociální izolovanost, nízké sebehodnocení, selhávání v určitých dovednostech (Čadilová, Thorová, Žampachová a kol., 2012).

3.3 Instituce pro volný čas dětí a mládeže

Instituce, které slouží dětem k trávení jejich volného času, dávají rodičům možnost odborného vedení jejich dětí v době, kdy se jim sami nemohou věnovat. Existuje nepřehledné množství takovýchto institucí, některé jsou podporovány státy, jiné spadají do soukromého sektoru, či neziskových organizací. Výhodou těchto institucí je, že jeden pracovník může najednou ovlivnit mnoho dětí ve směru žádoucího rozvoje i ve prospěch společnosti. Instituce poskytují dětem pocit bezpečí, jistoty a sounáležitosti.

3.3.1 Školní družina

Školní družiny jsou primárně určeny pro děti 1. stupně ZŠ, v ojedinělých případech ji však mohou navštěvovat i žáci 2. stupně. Školní družiny mohou zřizovat také kroužky, do kterých se mohou přihlásit i děti, které nejsou do družiny zapsány. Může také jako zpestření pořádat různé exkurze a výlety. Zejména by však měly školní družiny nabízet tyto činnosti:

a. Odpočinkové činnosti

Činnosti plní psychohygienické poslání, jako například klid na lůžku, klidové hry a poslechové činnosti.

b. Rekreační činnosti

Slouží k regeneraci sil, převažuje v nich aktivní odpočinek a náročnější pohybové prvky.

c. Zájmové činnosti

Tyto činnosti rozvíjejí osobnost žáka, umožňují mu seberealizaci, případně i kompenzaci školních neúspěchů. Mohou být skupinové nebo individuální.

d. Příprava na vyučování

Okruh činností, které zahrnují činnosti související s plněním školních povinností. Může mít formu vypracovávání domácích úkolů nebo formu zábavného procvičování učiva.

e. Získávání dalších doplňujících poznatků

Mezi tyto činnosti se řadí vycházky, práce s knihou a poslechová činnost.

Družina by měla být dobře vedena a činnost v ní by měla být dobře organizována. Samostatné činnosti by měly být přizpůsobeny individuálním potřebám žáků.

3.3.2 Školní klub

Rozdíl mezi školní družinou a klubem je hlavně v cílové skupině, na kterou se orientuje. V tomto případě jde o žáky 2. stupně ZŠ. Děti, které školní klub navštěvují, jsou více samostatné, proto jsou zájmové činnosti více specializované, protože děti na 2. stupně už mají své zájmy více či méně vyhraněné. Školní klub by měl nabízet co možná nejširší nabídku činností, protože právě atraktivita kroužků děti do školního klubu přiláká. Jako příklad můžeme uvést taneční a pohybové kroužky, literární kroužek, kroužek výtvarný a podobně.

3.3.3 Střediska volného času

Tyto střediska se dále rozdělují na dva typy organizací. Prvním typem jsou domy dětí a mládeže, druhým typem pak stanice zájmových činností. Zřizovatelé jsou školské úřady, obce, soukromé subjekty a podobně. Střediska volného času jsou dostupná všem dětem. Dům dětí a mládeže poskytuje především pravidelnou zájmovou činnost, příležitostnou zájmovou činnost a spontánní aktivity. **Pravidelná zájmová činnost** probíhá pravidelně v různých zájmových útvarech, které Pávková a kolektiv (2008) vymezuje následovně:

a. Kroužek

Menší útvar, do jehož názvu většinou bývá zahrnuta i jeho specializace. Mohou to být např. kroužky sportovní, počítačové, výtvarný a podobně.

b. Soubor

Souborem označujeme útvar, který může svoji činnost zaměřit i na veřejnou produkci. Jde tedy o útvar, který označujeme jako umělecký. Např. kroužky pěvecké, taneční atd.

c. Klub

Útvar, kde je činnost členů hlavně receptivní, tedy zaměřena vnímání. Klub může existovat i v jiných organizacích, které nemají primární účel v zajištění volného času. Jsou to kluby zaměřené na poslech hudby, sledování filmů nebo divadlo.

d. Kurz

Má omezenou délku trvání a to buď počtem setkání, nebo časovou délkou. Výsledkem bývá osvojení nějaké vědomosti či dovednosti.

Příležitostné zájmové činnosti vykazují i jistě známky pravidelnosti, nejde však o činnost průběžnou. Jedná se tedy například o tradiční zimní turnaje, zájezdy, exkurze

a tak podobně. Všechny tyto činnosti probíhají pod dohledem pedagogického pracovníka a mají omezenou délku trvání. Do příležitostných zájmových činností můžeme zařadit i příměstské tábory. Nejedná se o klasické letní tábory, ale spíše o nabídku prostoru, programu a péče.

Spontánní aktivity nemají žádnou přesně stanovenou dobu, jsou omezeny pouze otevírací dobou zařízení, kde jsou provozovány. Takovéto aktivity mohou být různé hry na sportovištích, hřištích, v čítárnách nebo posilovně (Pávková a kolektiv, 2008).

3.3.4 Jiné volnočasové aktivity

Jedná se o další zařízení, kde je možné trávit volný čas. Jsou to různé vzdělávací instituce, které však dítě navštěvuje dobrovolně, na základě svého zájmu. Dále to mohou být organizace jako Junák, Sokol, ČSTV, ale také knihovny, muzea a podobně. (Janiš ml., 2009)

3.3.5 Vybrané instituce specializující se na volný čas dětí s PAS

a. Asociace pomáhající lidem s autismem - APLA

APLA je sdružení, které zastřešuje veřejně prospěšné organizace, které uplatňují postupy a metody při práci s osobami s PAS. Vznikla z iniciativy rodičů dětí s PAS, odborníků a příznivců. APLA podporuje a propaguje inkluzi osob s PAS a jejich rodin do společnosti. Poskytuje podporu osobám v rozsahu celého spektra autistických poruch (www.apla.cz).

APLA Praha organizuje týdenní nebo i čtrnáctidenní letní dětské tábory, které jsou vedeny v duchu hesla „pro rodiče bez rodičů“, kterých se mohou účastnit děti i dospělí s PAS, ale i jedinci s problémových chování, jako je agrese, autoagrese či rituály. Tábor se koná bez rodičů, kteří tak mají možnost odjet na dovolenou se zdravými sourozenci. Tábor je určen pro děti, které vzhledem ke svému problémovému chování nemohou využít nabídky jiných táborů (Hrdlička, Komárek, 2004).

b. Občanské sdružení Pro Cit

Občanské sdružení Pro Cit nabízí volnočasové aktivity všem zájemcům. Na výběr nabízí z pravidelné jednorázové volnočasové a zážitkové programy, případně i terapeutické, víkendové pobyty. Děti s PAS se mohou zapojit také do pravidelných kurzů. Pro Cit nabízí zejména:

- Plavání pro děti s PAS

- Cvičení pro děti s PAS (zaměřené na rozvoj motorických dovedností u dětí s PAS)
- Relaxační a jógová cvičení s prioritním zřetelem k uvědomění si tělového schématu – slouží ke zklidnění, zvýšení motorické kompetence, pochopení a přijetí jednotlivých částí těla u dětí s PAS
- Masáže sportovní, reflexní, rozhýbání málo pohyblivých oblastí pohybového schématu, strečink a jeho využití u dětí s PAS
- Muzikoterapie (drumming – bubnování) pro děti s PAS, pro děti s PAS, zklidnění, aktivizace, vnímání rytmu, hravé cvičení
- Zdravotní a kompenzační cvičení, diagnostika a optimalizace vadného držení těla, návrh a realizace jednotlivých terapeutických cviků a postupů
- Zážitekové programy pro celou rodinu

(www.autismusprocit.cz)

c. Centrum péče o děti s vývojovou poruchou SENs

Centrum SENs vzniklo z iniciativy několika odborníků a rodičů. Nabízí odbornou péči, pomoc a podporu všem rodinám, které se potýkají s vývojovými problémy svého dítěte. SENs nabízí volnočasové aktivity, jako je plavání, zážitkové semináře na různá témata, jako jsou například Vánoce, Velikonoce a podobně. Dále nabízí nácviky sociálních dovedností a aktivizační zájmový program v řízené vrstevnické skupině (www.vyvojoveporuchy.cz).

d. ADAM – autistické děti a my, z.s.

Centrum ADAM vzniklo v roce 2010 ve spolupráci s odborníky a organizuje terapie, volnočasové aktivity a příměstské tábory pro děti s autismem ve všech věkových kategoriích. Pro rodiče těchto dětí pak Rodičovské skupiny, vzdělávací semináře a workshopy. Pro tento rok nabízí centrum ADAM tyto volnočasové aktivity:

- Počítačový kroužek
- Muzikoterapie
- Arteterapie
- Šikovné ručičky
- Oslava konce školního roku
- Příměstský letní tábor
- Tematická odpoledne (karneval, den dětí, mikulášská apod.)

Cílem centra je podporovat nejen děti s PAS, ale také jejich rodiny, proto pro rodiny dětí s PAS organizuje také:

- Jednodenní výlety s rodiči i bez rodičů a s asistencí
- Terapeutické pobyty – poznávací a relaxační
- Letní tábory pro děti s PAS a jejich sourozence

(www.adam-pas.cz).

e. ABC – autismus bez cenzury o.p.s.

ABC je nestátní nezisková organizace poskytující služby pro děti s PAS. Od svého založení se organizace snaží sdružovat rodiny, které mají děti s PAS. Přehled kroužků pro děti s PAS:

- Hravé učení
- Kreativní dílny
- Muzikohrátky
- Angličtina
- Arteterapie

(www.autistickedite.cz)

f. Auticentrum, o.p.s.

Organizace založená v roce 2014, které poskytuje sociálně aktivizační služby pro osoby s autismem. Posláním této služby je všestranná podpora osob s autismem tak, aby mohli žít alespoň částečně tak, jak žijí jejich vrstevníci a předcházet tak sociálnímu vyloučení osob. V rámci služby poskytuje Auticentrum tyto sociálně aktivizační činnosti:

- Práce s iPadem
- Strukturované učení a alternativní komunikace
- Muzikoterapie
- Sociálně terapeutická výtvarná a keramická dílna
- Návčky sociálních dovedností
- Feuersteinovo instrumentální obohacování

(www.auticentrum.cz)

3.4 Přístupy k dětem s PAS v rámci volného času

Existují účinné metody, díky kterým můžeme předcházet problémům a nevhodnému chování dětí s PAS. Nejdůležitější je prevence nevhodného chování, známe-li situace, ve kterých se u dítěte problémové chování objevuje, snažíme se těmto situacím vyhnout, není-li to možné, snažíme se na ně být alespoň připraveni. Dále bychom se měli vyhýbat zavádění změn, což by mohlo dítě s PAS rozrušit, pokud již změny zavádíme, mělo by jít o pomalý a volný proces. Dále se snažíme připravit vhodné prostředí, tedy takové prostředí, které dítě s PAS nerozruší, a snažíme se eliminovat spouštěče nevhodného chování. Důležité je také nesmiřovat se s problémovým chováním dítěte, jak to někdy ve své bezradnosti vychovatelé a rodiče dítěte s PAS činní. Místo toho se dítěti snažíme nabídnout kompromis a jeho nevhodné návyky postupně odstraňovat a nahradit pozitivními nebo alespoň tolerovatelnými návyky. Pro autistické děti je také dobré zavést pravidla. Děti by měly vědět, jaké jejich chování je odměňováno, které je v určitých situacích tolerováno a které je nepřijatelné v jakékoliv situaci. Pro střediska volného času je také dobré zavést relaxační metody, které slouží ke zklidnění všech dětí a mnohdy se mohou shodovat z náplní volnočasové aktivity. Ke zklidnění můžeme využívat tanec, kresbu, poslech hudby i výtvarné aktivity. Všechny tyto metody se ale samozřejmě odvíjí od potřeb individuálních jedinců (Švarcová, 2011).

Jako další velmi efektivní prostředek pro pomoc dětí s autismem je strukturované učení. Ve světě je využíváno mnoho metod a programů, které se zaměřují na pomoc lidem s PAS. V Evropě je nejčastěji používán program, jehož efektivita je vědecky ověřená, jde o státní modelový program Severní Karolíny TEACCH. Program je používán již třicet let. Vznikl díky spolupráci rodičů a profesionálů, kteří tímto chtěli reagovat na názory, že děti s autismem jsou nevzdělavatelné. TEACCH program (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children – péče a vzdělávání dětí s autismem a dětí s problémy v komunikaci) je modelový program, který zajišťuje péči o lidi s autismem v každém věku. Zahrnuje mimo jiné i speciální výchovně vzdělávací program, který vychází z potřeb těchto jedinců a specifík autistické poruchy. V České republice využíváme metodiku tohoto programu a mluvíme o tzv. strukturovaném učení.

Základy u Teacch programu:

- individuální přístup k dětem

- aktivní generalizace dovedností (prostupnost a propojenost školního a domácího prostředí)
- úzká spolupráce s rodinou
- integrace lidí s autismem do společnosti

(www.autismus.cz)

Teoretická část této práce se zabývala poruchami autistického spektra. Jednotlivé kapitoly této části se zabývaly charakteristikou těchto poruch, triádou problémových oblastí, jednotlivými poruchami autistického spektra a jejich vývojem v jednotlivých věkových obdobích. Dále byla teoretická část věnována volnému času, jeho funkcím a jednotlivým institucím volného času, jak těm klasickým, tak institucím zaměřených na volný čas dětí s PAS. V této části pak můžeme najít také kapitolu zabývající se problémy, se kterými se děti s autismem ve volném čase setkávají a také přístupy k dětem s PAS ve volném čase. Nyní bych přešla k praktické části mé bakalářské práce, která má za cíl zjistit, jak děti s PAS tráví svůj volný čas.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

Tato bakalářská práce analyzuje, jak děti s PAS tráví svůj volný čas, zda navštěvují volnočasová centra, jaké ve volném čase preferují činnosti a zda se ve volném čase potýkají s problémy souvisejícími s PAS, to vše z pohledu jejich rodičů.

4.1 Cíl výzkumu

Děti s poruchou autistického spektra jsou velmi různorodou skupinou. Nenajdeme dvě stejné děti s autismem, proto není cílem mé práce vytvářet závěry platné pro celou kategorii dětí s PAS, ale spíše nahlédnout mezi tyto děti a zjistit, jaké volnočasové činnosti preferují, zda navštěvují volnočasová centra nebo zda raději tráví volný čas v rámci rodiny. Ve výzkumu bych chtěla obsáhnout, jak vypadá organizovaný i neorganizovaný čas dětí s PAS.

4.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky jsou jedním z nejdůležitějších bodů plánování výzkumu. Abych cíl výzkumu převedla do konkrétnější podoby, stanovila jsem si následující výzkumné otázky, na které se pokusím v závěru této práce odpovědět.

1. Jaký způsob trávení volného času podle rodičů preferují děti s PAS?
2. Jaký mají rodiče názor na výběr volnočasových aktivit jejich dítěte?
3. Jaké problémy související s PAS se objevují u dětí v rámci jejich volnočasových aktivit a jak rodiče tyto problémy vnímají?
4. Jak rodiče hodnotí sociální začlenění svého dítěte?

4.3 Výzkumný soubor

Do výzkumné části byl zvolen výzkumný soubor, který tvoří rodiče dětí s poruchou autistického spektra, ve věku od 6 do 15 let. Rodiče jsem kontaktovala prostřednictvím centra SENs, které s dětmi s PAS pracuje. Bohužel musím konstatovat, že hodně rodičů nebylo ochotných mi rozhovor poskytnout a to hlavně z toho důvodu, že se s diagnózou

svých dětí pořád úplně nesmířili. Na druhou stranu jsem ale byla mile překvapena, jak byli rodiče, kteří s rozhovorem souhlasili, ochotní a otevření. Do výzkumného souboru jsem zařadila deset rodičů.

4.4 Stručná charakteristika jednotlivých informantů

Informant č. 1 – **Matka chlapce (L)** ve věku 12 let, kterému byl diagnostikován vysoce funkční Aspergerův syndrom a ADHD. Chlapec se ve volném čase neúčastní žádných pravidelných volnočasových aktivit, navštěvuje však centrum SENS. Dle sdělení rodičů ve volném čase L nejraději chodí na procházky do lesa a zajímá se o hmyz.

Informant č. 2 – **Matka dívky (M)** ve věku 8 let s diagnostikovaným nízko funkčním aspergerovým syndromem. Dívka od svých sedmi let užívá antidepresiva, jelikož se i přes svůj nízký věk již třikrát pokusila o sebevraždu, jednou chtěla vyskočit z okna a dvakrát si přiložila nůž na krk. Dívka navštěvuje kroužek aerobiku a pohybových aktivit, tento kroužek funguje v rámci školní družiny a také dochází do jezdeckého klubu, kde se věnuje péči o koně a jízdě na nich. Doma si ve volném čase nejraději maluje.

Informant č. 3 – **Matka chlapce (V)**, kterému bude za necelý měsíc 10 let. Chlapci byl v pěti letech diagnostikován středně funkční dětský autismus s přidruženou vývojovou dysfázií. Chlapec nevyužívá nabídek klasických volnočasových center. Pravidelně se však účastní zážitkových seminářů v centrech SENS a Pro Cit, které navštěvují i další děti s PAS.

Informant č. 4 – **Matka chlapce (F)** 11 let s nízko funkčním aspergerovým syndromem. U chlapce se velmi často objevuje agresivní jednání, i sebemenší změny snáší velmi špatně, z tohoto důvodu ho rodiče na žádný kroužek nezapsali. F si volném čase nejčastěji hraje s legem, staví velké, složité stavby. Má spočítány všechny kostičky lega a vždy, když si jde hrát, je pečlivě přepočítá a zkontroluje, zda mu žádná nechybí. S hračkami si F nehraje, ani v minulosti tomu tak nebylo.

Informant č. 5 – **Matka dívky (K)** ve věku 9 let, které byl diagnostikován vysoce funkční dětský autismus a vývojová dysfázie. Dívka nenavštěvuje žádné volnočasové centrum, její volný čas organizují rodiče v závislosti na její unavitelnosti. Doma ve volném čase nejraději poslouchá hudbu a tancuje na ní.

Informant č. 6 – **Matka dívky (E)**, které je 10 let. Dívce byl před nedávnem diagnostikován atypický autismus, dlouho se ale odborníci přeli, zda se opravdu jedná o autismus či nikoliv. Dívka navštěvuje jezdecký kroužek, kam chodí spolu se svou kamarádkou. Dále ve volném čase ráda maluje a vyrábí. Ráda také sleduje televizní soutěže pro děti.

Informant č. 7 – **Matka chlapce (D)** ve věku 11 let. Chlapec má diagnostikován nízko funkční aspergerův syndrom. Nenavštěvuje žádný kroužek, rodiče však chlapce chtějí o prázdninách poslat na tábor organizovaný spolkem APLA. Ve volném čase se chlapec zajímá o technické věci, čte návody, sestavuje z lega drobné strojky. Rád chodí s tátou do jeho dílny, kde mu pomáhá. Často také hraje počítačovou hru Minecraft, rodiče ale jeho čas strávený u počítače omezují.

Informant č. 8 – **Matka chlapce (P)**, 8 let. Chlapec má diagnostikován vysoce funkční dětský autismus. Chlapec pravidelně dochází do družiny, kde navštěvuje výtvarný kroužek. Výtvarným činnostem se věnuje i doma, nejraději vystřihuje. Pravidelně se také účastní zážitkových seminářů pořádaných centrem SENs.

Informant č. 9 – **Matka chlapce (Z)**, ve věku 12 let, který má diagnostikován středně funkční dětský autismus. Chlapec od února navštěvuje kurz plavání pro děti s PAS, který je pořádán centrem Pro Cit. Ve volném čase poslouchá hudbu, občas si na klavíru zkouší přehrát melodie, které slyšel například v televizi.

Informant č. 10 – **Matka dívky (Š)**, 8 let. Dívka má diagnostikován nízko funkční dětský autismus. Práce s ní je opravdu náročná, z tohoto důvodu nenavštěvuje žádný běžný kroužek, navštěvuje však pravidelné zážitkové programy v centru Pro Cit, tyto programy jsou určeny pro celou rodinu dětí s PAS. Několikrát se s matkou také zúčastnila víkendového pobytu pro rodiče a děti s PAS.

4.5 Výzkumná metoda

Pro výzkum byl zvolen kvalitativní přístup, metodou šetření pak byl polostrukturovaný rozhovor. Rozhovory s rodiči trvaly většinou 45 minut. Probíhaly přímo v centru SENs v době, kdy jejich dítě bylo na nácviku sociálních dovedností. Po skončení nácviku sociálních dovedností si rodiče děti vyzvedli a rozhovor poté chvíli pokračoval i za jejich přítomnosti. Některé děti moji přítomnost přijímaly s nadšením a rády mi řekly, co ve volném čase dělají, někdy mi s nadšením ukazovaly věci, které si s sebou přinesly. Jiné děti však na moji přítomnost reagovaly negativně, i přesto, že je rodiče podle svých slov na moji přítomnost dopředu připravili. Z toho důvodu jsem výpověď samotných dětí do výzkumu nezařadila.

Před samotným rozhovorem jsem všechny účastníky seznámila s výzkumem, s jeho povahou a cílem mé práce. Rodiče jsem také ujistila, že informace, které mi poskytnou, nebudou zneužity a budou použity pouze pro účely mé bakalářské práce.

Pro rozhovor jsem si vytyčila tematické okruhy, kterých by se měl rozhovor týkat a spolu s nimi také nástin otázek. Otázky jsem pokládala tak, aby mířily k cíli práce a pomohly mi najít odpovědi na výzkumné otázky.

- Prvním okruhem byly otázky směřované přímo na dítě (věk, diagnóza, případné problémy, které se u něj vyskytují)
- Druhý okruh se týkal volného času, tedy jak vypadá volný čas dítěte, jaké činnosti preferuje a zda dítě tráví volný čas aktivitami, které organizují instituce pro volný čas, zda si volnočasové aktivity vybírá samo nebo jeho volný čas organizuje rodina
- Třetí okruh se zaměřoval na otázky ohledně problémů, které se ve volném čase dětí s PAS vyskytují a jak se s těmito problémy rodiče potýkají
- Čtvrtý okruh zahrnoval otázky týkající se začlenění dítěte do kolektivu a jeho kontaktu s vrstevníky

4.6 Zpracování dat

Všechny rozhovory jsem nejprve přepsala do písemné podoby a poté je vytiskla. Po rozebrání všech informací, které jsem pomocí rozhovorů s informanty získala, byly z těchto výpovědí vytvořeny klíčové oblasti. Tyto oblasti obsahovaly všechny rozhovory.

Rozhovory jsou tedy vyhodnoceny dle jednotlivých klíčových oblastí. K vyhodnocení jsem použila metody výkladu karet.

- Výběr volnočasových aktivit
- Instituce pro volný čas
- Činnosti, které děti s PAS dle jejich rodičů ve volném čase preferují
- Problémy související s PAS ve volném čase
- Názor rodičů na sociální začlenění dítěte

4.7 Vyhodnocení výzkumu

V této kapitole předkládám analýzu jednotlivých klíčových oblastí. Tyto oblasti shrnují a vyhodnocují odpovědi všech informantů.

4.7.1 Výběr volnočasových aktivit

První klíčová oblast je výběr volnočasových aktivit. Zde bych se chtěla zaměřit na to, jak rodiče vnímají výběr volnočasových aktivit dítěte, jestli se na výběru aktivit podílí nebo zda si aktivity děti vybírají samy.

Více, než polovina informantů se shoduje v tom, že **nechávají výběr aktivit na dětech samotných** a to jak v případě organizovaného, tak neorganizovaného volného času. Samozřejmě rodiče volný čas svých dětí ovlivňují, byť třeba neúmyslně. Může to být například tím, že děti musí po příchodu ze školy nejprve napsat domácí úkoly nebo tím, že omezují čas, který chtějí děti trávit u počítače či u televize, jako je to například u informanta č. 7: „*No, musíme omezovat jeho sezení u počítače, byl by schopný tam sedět od rána do večera.*“ Usměrnují ho také tím, že se snaží napomáhat s výběrem aktivit, které by děti je zaujaly, sdělují jim své zkušenosti, které mohou děti v rozhodování ovlivnit. Toto vše však dělají rodiče neúmyslně. Snaží dětem dát volnost v době, kdy mají děti opravdu čas jen pro sebe. Podle svých slov tak rodiče činí hlavně proto, že chtějí dát dětem volnost alespoň v nějakém ohledu. Tato odpověď převládá hlavně u informantů, jejichž děti nenavštěvují žádné kroužky a pravidelné zájmové aktivity. Podle mého názoru to může být tím, že rodiče chtějí dětem částečně kompenzovat to, že jsou ve svém volném čase doma a ne třeba na nějakém kroužku.

Pokud si děti vybírají aktivity samy, je patrné, že výběr aktivit také okoukávají u spolužáků, či kamarádů. „*Jednou přišla ze školy s tím, že její kamarádka jezdí na koni a že by taky chtěla.*“ Děti vidí ve svých kamarádech a spolužácích vzor a chtějí vyzkoušet to, co dělají oni. Často tyto aktivity okoukají i u sourozenců, zejména jsou li sourozenci starší. Tímto výběrem však může docházet k tomu, že děti aktivita brzy omrzí nebo v ní nedosahují takových výsledků jako jejich vrstevníci, začnou se nudit, což opět vede k výše zmíněnému problémovému chování.

Rodiče také velmi často zmiňují, že dalším důvodem, proč nechávají výběr volnočasových aktivit na dětech, je fakt, že pokud by pro děti aktivity volili sami, museli by je na tyto aktivity připravit hodně předem a zajistit, aby již nedošlo k jejich změně, jelikož každá změna u nich vyvolá neadekvátní reakci. Děti s PAS musí mít plán a vědět, co a kdy se bude dít. To ukazuje například i odpověď informanta č. 3: „*To, co bude dělat doma, když přijde ze školy, necháváme na něm. Většinou teda si skládá ty svoje mutanty. Když je ale možnost zúčastnit se tady v centru nebo v Pro Citu nějakých akcí, musím ho na to připravit hodně předem. Chodí na ně rád, ale prostě musí mít plán a vědět, co a kdy se bude dít.*“

Objevují se ale i odpovědi, že **někdy rodiče aktivity pro děti vybírají sami**. Je to v případech, kdy se dozvědí o nějaké zajímavé akci či kroužku pro děti, jako to bylo například v případě informanta č. 9: „*Viděla jsem na stránkách letáček, že je možnost chodit na plavání a že tento kroužek je zřízen jen pro děti s PAS, byla jsem nadšená, vždy mě mrzelo, že Z nemůžu na žádný kroužek zapsat, když někdo neví, jak na něj, je to s ním opravdu těžké. Tak jsem mu doma navrhla, jestli by se mu to líbilo tady a byl nadšený.*“

4.7.2 Instituce pro volný čas

Další klíčovou oblastí jsou instituce pro volný čas. V této kapitole bych chtěla poukázat na to, jaké volnočasové instituce děti s autismem navštěvují a jak jejich rodiče tyto instituce vnímají.

Při analýze informací z této oblasti vyšlo najevo, že **děti s PAS využívají klasická centra pro volný čas pouze minimálně**. Dvě děti navštěvují kroužek, který je organizován v rámci školní družiny, jde o výtvarný kroužek a kroužek aerobiku. Dvě děti se pak ve volném čase věnují jízdě na koni a péči o ně. Informant č. 2, jehož dcera navštěvuje tento kroužek, uvedl, že na jízdárně, kam dcera chodí, se také specializují

na výcvik koní pro hypoterapii a sama lektorka se věnuje hypoterapii právě u dětí s PAS, vnímají to tedy jako obrovskou výhodu.

Rodiče, jejichž děti navštěvují tyto klasická volnočasová centra, o nich mluvili s nadšením a bylo znát, že je těší fakt, že je jejich děti mohou navštěvovat. Velmi hezky mluvili také o lektorech kroužků. Pochvalovali si, jak umí s dětmi pracovat a jakou s nimi mají trpělivost.

Oproti tomu rodiče, jejichž děti tyto klasické kroužky nenavštěvují, projevovali nedůvěru ve schopnost lektorů s dětmi s PAS pracovat, ačkoliv s nimi nikdo z nich neměl zkušenost. *„Lektoři většinou nemají s autismem zkušenosti, tak by nevěděli, jak se k tomu postavit“*. Nedůvěra v lektory volného času je pro rodiče dětí s PAS poměrně běžná. Rodiče se bojí reakcí lektorů na problémové chování dítěte, podceňují jejich schopnosti s jejich dětmi pracovat. Tito rodiče také zmiňovali, že hlavním důvodem, proč jejich děti klasická volnočasová centra nenavštěvují je problémové chování, které se u nich často objevuje, někteří rodiče důvod ani nevedli. Dle mého názoru je dalším důvodem fakt, že někteří rodiče se o své děti bojí a chtějí jim být pořád na blízku, to ale v klasických volnočasových centrech většinou není možné. Je to však možné v centrech specializujících se na volný čas dětí s PAS.

Informant č. 9 uvedl, že se synem navštěvují kroužek plavání, který je určen jen pro děti s PAS a funguje pod centrem Pro Cit. Informant si velmi pochvaloval organizaci tohoto kroužku a také fakt, že lektori, kteří tento kroužek vedou, mají s dětmi s PAS zkušenosti a ví, jak s nimi pracovat. Prostřednictvím tohoto centra se pak informant č. 10 účastní víkendových pobytů pro rodiče a děti s PAS. V těchto pobytech pro rodiče s dětmi vidí velkou výhodu hlavně kvůli tomu, že může být svému dítěti neustále na blízku: *„Pro mě je prostě lepší, když můžu být s ní. Ani bych jí nemohla poslat nikam samotnou, proto chodíme na semináře, kde můžu být přítomná také. Stejně tak ty pobyty. Š je sice v kolektivu dětí, ale ví, že jsem tam s ní já a je taková klidnější.“* Další informant pak uvedl, že plánují poslat syna na dětský tábor organizovaný společností APLA. Informant, který se o dětském táboře zmiňoval, projevil ale i výčitky svědomí, protože vedle důvodu, aby si chlapec vyzkoušel být sám v kolektivu dětí na delší dobu, je dalším důvodem, proč chlapce na tábor posílají také fakt, aby se o prázdninách mohli plně věnovat i jeho zdravému sourozenci. Bylo znát, že informant chvíli váhal, zda se se mnou o tuto informaci vůbec podělit.

Všichni rodiče s dětmi také navštěvují centrum SENS, kde se účastní nácviku sociálních dovedností a zážitkových seminářů.

4.7.3 Činnost, které děti s PAS ve volném čase preferují

Třetí oblastí jsou činnosti, které děti s PAS dle rodičů ve volném čase preferují. Objevovalo se mnoho odpovědí a opravdu zajímavé činnosti, které mají děti s PAS rády.

Více informantů uvádělo, že jejich děti se ve volném čase rády **věnují výtvarným aktivitám**, mají pro ně cit a vydrží u nich dlouhé hodiny. Pravidelně se v odpovědích opakuje vystřihování a malování. I některé odborné prameny uvádějí výtvarné aktivity jako oblíbenou činnost dětí s PAS. Dále informanti často zmiňují, že si jejich děti **rády pouští hudbu**.

Je také znát, že zájmy dětí s PAS jsou ve většině případech velmi **specifické a stereotypní**, většinou jsou tyto činnosti doprovázeny rituály, které se také stále opakují, jako například u informanta č. 4: „*Má spočítané všechny kostičky lega, on si snad pamatuje i počty od těch jednotlivých velikostí a pořad je přepočítává.*“ Děti s PAS vydrží u svých aktivit celé hodiny a každý den tyto činnosti opakují. Dle slov informantů přestože je jejich hra každý den stejná, děti stále baví.

Jako příklad jedné z neobvyklých činností mohu uvést stavění mutantů, kterému se věnuje syn informanta č. 3. Chlapec V si nejraději staví takzvané mutanty. Z různých stavebnic si postaví lidi nebo zvířata, k tomu ale i něco jako DNA řetězec a poté je různě přestavuje, spolu s jejich DNA řetězci, až vznikne výše zmíněný mutant. Tuto činnost stále stereotypně opakuje. To platí i pro informanta č. 7, jehož syn má nejraději technické návody, které si rád prohlíží a staví podle nich z lega.

Z uvedených příkladů lze usoudit, že každé dítě s PAS si hru nebo volnočasovou činnost přizpůsobí podle svého a je tak těžké, aby se na této činnosti podílel ještě někdo další. Také je patrné, že žádný z informantů neuváděl, že by si jeho dítě hrálo s klasickými hračkami. Dívky si například nehrají s panenkami, chlapci s autíčky, ke své hře používají pouze stavebnice a to také jen v ojedinělých případech. Tato skutečnost je pro děti s PAS typická.

4.7.4 Problémy související s PAS ve volném čase

Čtvrtá klíčová oblast se zaměřuje na problémy, se kterými se děti s PAS a jejich rodiče musejí ve volném čase potýkat a o které byli ochotni se se mnou podělit.

Problémy, se kterými se rodiče dětí s PAS setkávají, jsou různé a každý z rodičů je také vnímá po svém. To, co pro jednoho rodiče představuje problém, je pro jiného běžná záležitost každého dne a naopak. Všichni rodiče však o těchto problémech ochotně mluvili a bylo znát, že jsou s nimi vyrovnání, což se ale museli postupem času naučit.

Asi nejběžnější problém představuje **problémové chování** dětí s PAS, jako je agresivita, náladovost, výbuchy vzteku, v některých případech také sebevražedné sklony, které se u dětí i přes jejich nízký věk objevují. Rodiče nejsou schopni říci, jestli by se děti takto chovaly i ve volnočasových centrech, jejich obavou však je, že lektoři, kteří neumí (dle jejich názoru) s dětmi s PAS pracovat, by toto chování nechápali, v některých výpovědích informanti také uváděli, že by ho mohli dokonce ještě zhoršit. Obávají se také, že by je z centra kvůli tomuto chování vyloučili, jako například informant č. 4: *„Myslím, že by stačil jeden ten jeho záchvat a velmi rychle by ho z toho kroužku vyprovodili (smích).“* Několik informantů také uvedl, že se již několikrát setkali s nechápavými pohledy lidí, pokud se toto problémové chování dětí objevilo na veřejnosti. Kolemjdoucí se na děti koukali jako na rozmazlené a nevychované. Je to ale hlavně z toho důvodu, že autismus není vidět, toto spojení použili sami rodiče.

Jako další problém se ukazuje fakt, že děti s PAS **špatně snáší změnu a musí být na vše připraveni s dostatečným předstihem**. Informant č. 1 k tomu řekl: *„U něj je také problém, že ho jakákoliv změna hrozně rozčílí. Teď třeba jezdí se školou místo TV na brusle a rozhodil se jim kvůli tomu v pondělí rozvrh. Už to trvá tři týdny a L je z toho pořád rozhozený, rozčilený a pravidelně každé pondělí po návratu z bruslí odmítá ve škole pracovat. Bojím se, aby se to nestávalo i na těch kroužcích. Lektoři většinou nemají s autismem zkušenosti, tak by nevěděli, jak se k tomu postavit a mohli by to akorát zhoršit. L totiž hrozně vadí, když ho někdo nechápe“.* Ve volnočasových centrech však nejsou schopni zajistit, aby ke změnám nedocházelo.

Informanti také mluvili o tom, že děti **nevydrží delší dobu v kolektivu dalších dětí**, ani o společnost ostatních dětí nestojí. Další problém představuje i **Vývojová dysfázie**, Tato přidružená porucha velmi ztěžuje možnost využívat ve volném čase klasických volnočasových center a to hlavně z toho důvodu, že lektoři v těchto centrech by se s ním obtížně dorozumívali. Informanti také uznávají, že sami mají strach, jak by reagovaly ostatní děti a bojí se možné šikany.

Pokud jde o **šikanu**, setkal se s ní pouze jeden informant. Ochotně mi celou událost popsal, ale bylo znát, že se mu o této situaci moc mluvit nechtělo. „*Posmívali se mu kluci od sousedů, protože D se vždycky nechal nachytat na každou kravinu a všemu hned věřil, pak už toho začali využívat a jednou ho dokonce přemlouvali, aby ukradl v krámu bonboniéru*“. Právě fakt, že děti s PAS každému věří a nechápou, když to s nimi někdo nemyslí dobře, způsobuje, že jsou tyto děti snadným terčem šikany. Šikana je obecně nejvýznamnějším problémem, se kterým se mohou děti s PAS ve volném čase i mimo něj setkat. A rodiče jsou si toho vědomi. Proto se je snaží chránit, někdy ale děti tato přehnaná ochrana může omezovat. Jako například u informantů, kteří děti s Vývojovou dysfázií kvůli možné šikaně nikdy ani nezkusili přihlásit do klasického volnočasového centra.

Informant č. 10 jako jediný uvedl, že mu jako problém připadá to, že **pro děti s PAS je nabídka volného času velmi omezená**. „*Jsem ráda, že jsou tu centra jako SENs a Pro Cit, ale na druhou stranu tam jsou ty aktivity skoro pořád stejné. Vím, že práce s autisty je složitá, že ne v každém centru na to mohou mít lidi, ale trošku mě mrzí, že je to všechno pořád takové omezené*“.

4.7.5 Názor rodičů na sociální začlenění dítěte

Poslední klíčovou oblastí se staly názory rodičů na sociální začlenění jejich dítěte.

I v této oblasti jsou názory rodičů různé. Většina informantů však zastává názor, že **začlenění jejich dítěte do společnosti je dobré**. Pro každého ale znamená dobré něco jiného. Informanti se shodují v tom, že ve škole děti se spolužáky vychází bez problémů, nemají s nimi problém. Je ovšem otázkou, do jaké míry mohou rodiče mluvit o tom, co se děje ve škole, jestli děti ve škole kamarády opravdu mají nebo zda je to jen jejich domněnka. Ve volném čase se však většina dětí s jinými dětmi nevidá a jsou raději samy. Někteří rodiče se snaží děti přesto socializovat a brát je do kolektivu dalších dětí, jiní rodiče respektují jejich touhu být samy.

Z výpovědi rodičů, jejichž děti jsou více samotářské, bylo znát, že je tento fakt trápí a že by bylo lepší, kdyby si jejich děti nějaké kamarády našly. Zmiňovali také, že jsou rádi alespoň za to, že pokud má dítě s PAS sourozence, může si hrát alespoň s ním, i když ne vždy o to stojí.

Jsou ale i děti, které mají kamarády i mimo školu, to jsou hlavně děti, které navštěvují nějaké kroužky a vidají se tak s ostatními dětmi i tam. Jako příklad uvádím

odpověď informanta č. 4: „*Jo, E má spoustu kamarádů. Ve škole se s dětmi baví bez problémů a i na koně s ní chodí ostatní děvčata. Myslím, že v téhle oblasti problém nemáme.*“ Sociální začlenění dítěte také závisí na věku dětí, je patrné, že starší děti si více uvědomují, jak je pro ně přátelství důležité. Dokládá to i odpověď informanta č. 1, jehož syn si našel kamarády až ve starším věku. „*Ted' od prázdnin se L začal kamarádit s kluky od nás ze vsi, občas s nimi jde ven, nevím, co dělají, ale jsem ráda, že je taky chvíli venku. Většinou s nimi vydrží tak hodinu a pak přijde domů, ale já to vidím, jako veliký pokrok. Dřív byl jenom se mnou, ani s dětmi ve škole se moc nebavil.*“

Všechny děti také navštěvují centrum SENs, kde se potkávají s dalšími dětmi a mají tak kamarády alespoň tam. Do tohoto centra však dochází děti jen párkrát do měsíce, s dalšími dětmi se tak vídají jen občas

4.8 Výsledky výzkumu

Jak jsem již uvedla výše, cílem mojí práce nebylo vytvořit závěry platné pro celou populaci dětí s poruchami autistického spektra. Zkoumat děti s PAS je značně obtížné, jelikož každé trpí jinou formou této poruchy a má tak jinou možnost, jak trávit volný čas. Dále bychom měli přihlédnout k tomu, že rozhovory probíhaly s rodiči dětí s PAS, nikoliv s dětmi samotnými a nelze ověřit, zda jsou i pro děti věci skutečně tak, jak je vidí rodiče. Věřím ale, že všichni rodiče se se mnou podělili o všechny pro mě potřebné informace a učinili tak velmi ochotně. Cíl nahlédnout mezi děti s PAS a zjistit, jak tráví volný čas, byl tedy splněn a mohu tak odpovědět na výzkumné otázky, které jsem si zadala na začátku praktické část mé bakalářské práce.

4.8.1 Odpověď na výzkumné otázky

1) Jaký způsob trávení volného času preferují děti s PAS?

Prostřednictvím informací od rodičů dětí s PAS a jejich vyhodnocení, které obsahují kapitoly 4.7.2 a 4.7.3 můžeme říci, že děti s PAS dávají přednost trávení volného času v rámci rodiny. Pouze čtyři informanti z deseti uvedli, že jejich děti navštěvují pravidelný, zájmový kroužek. Z těchto čtyř informantů využívá pouze jeden nabídku pravidelného

trávení volného času v centru specializovaném pro děti s PAS, další informant se občas účastní víkendových pobytů pro rodiče s dětmi. Co se týče činností, které děti s PAS preferují, vyšlo najevo, že jsou to činnosti výtvarné, jako je malování, vystřihování a podobně. Sportovní a pohybové činnosti se ve výpovědích objevovaly jen minimálně. Také je znát, že činnosti dětí s PAS jsou stereotypní a velmi specifické, každé dítě si svoji činnost přizpůsobí svému. Dle odpovědí informantů také můžeme říci, že děti s PAS ve volném čase nevyhledávají klasické hračky a nehrají si s nimi, v několika případech si však hrají se stavebnicí.

2) Jaký mají rodiče názor na výběr volnočasových aktivit jejich dítěte

Informanti se shodují v tom, že většinou nechávají výběr volnočasových aktivit na dětech samotných a to jak v případě organizovaného tak neorganizovaného volného času. Aktivity dětem vybírají v případě, že najdou nabídku nějaké zajímavé akce či semináře a podobně. Převažuje také tvrzení, že vybírají li pro děti aktivity rodiče, musí je na tyto aktivity dostatečně s předstihem připravit, seznámit je s jejich průběhem a poté se snažit zajistit, aby již nedošlo k žádným změnám, jelikož změny vyvolávají u dětí s PAS úzkost a problémové chování.

3) Jaké problémy související s PAS se objevují u dětí v rámci jejich volnočasových aktivit a jak je vnímají rodiče?

Největší problém vidí většina rodičů v problémovém chování dětí. Toto chování jim velmi ztěžuje zapojení dětí do volnočasových činností, jelikož vyžaduje profesionální péči, kterou jim lektoři klasických volnočasových center nemohou poskytnout. Jako další problém se jeví fakt, že děti s PAS špatně snášejí změny. Problém týkající se šikany uvedl ve své výpovědi pouze jeden informant. Pouze jeden informant také uvedl jako problém fakt, že nabídka volnočasových činností pro děti s PAS je omezená. Rodiče se tyto problémy postupem času naučili řešit, pokud se tyto problémy stále opakují, stala se z nich pro rodiče běžná věc, která pro ně již problém nepředstavuje. Každý rodič se však s problémy vyrovnává po svém.

4) Jak rodiče hodnotí sociální začlenění svého dítěte?

Více než polovina dotazovaných vnímá sociální začlenění svého dítěte pozitivně. Informanti uvádějí fakt, že děti fungují v kolektivu dětí bez problémů, mají kamarády z řad spolužáků, některé děti i mimo ně. Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry jsou rodiče

schopni reflektovat chování svých dětí ve škole, kde nejsou přítomni a zda mají děti skutečné kamarády nebo zda je to jen mínění rodičů. Otázka však zní, jak toto začlenění vnímají rodiče a na tuto otázku tedy mohu odpovědět tak, že většina rodičů z řad informantů vidí sociální začlenění dítěte jako dobré.

4.9 Diskuze

Původně jsem chtěla do výzkumu zařadit i zjištění, jak tráví volný čas děti s různými stupni funkčnosti autismu. Bohužel však, jsem nezískala potřebné množství informantů, jelikož z dvaceti oslovených, souhlasilo s rozhovorem pouze deset z nich. Samozřejmě to nemám rodičům za zlé a chápu, že měli své důvody k tomu, aby rozhovor odmítli. Informanti, kteří rozhovor odmítli, uváděli jako důvod časovou tíseň, bylo i pár informantů, kteří se s diagnózou svých dětí ještě úplně nesmířilo a bylo by tak pro ně těžké o tom mluvit.

Rodiče, se kterými jsem rozhovor realizovala, byli ochotní a zodpověděli všechny mé otázky. Někteří informanti však otázky zodpovídali velmi povrchově a stručně, bylo také znát, že o některých situacích a tématech se jim hovořit nechtělo. Je také možné, že právě proto, že rozhovor probíhal s rodiči a ne se samotnými dětmi, mohlo dojít k jistému zkreslení výzkumu. Také nemohu s jistotou tvrdit, že vše, co mi rodiče řekli je pravda nebo že mi některou důležitou informaci nezamlčeli. Odpovědi mohu být zkreslené také snahou rodičů vypadat v očích výzkumníka lépe, případně nervozitou a studem. Ke zkreslení výsledků výzkumu mohlo dojít také z důvodu absence výpovědí otců dětí, jelikož rozhovor probíhal pouze s matkami.

Jako zajímavý fakt také vidím to, že na otázku, jak vnímají, jako rodiče sociální začlenění svého dítěte odpovídali většinou tak, že pozitivně. Když však o tomto tématu dále mluvili, vyjadřovali smutek z toho, že má jejich dítě málo kamarádů, že se s nimi stýká jen ve škole a podobně.

Pokusila jsem se také o rozhovor se samotnými dětmi, jelikož byly přítomné na konci každého rozhovoru, ne každé z nich se mnou však bylo ochotné mluvit a některé moji přítomnost vnímaly přímo negativně. Reakce dětí byly opravdu různé a zajímavé. V jednom z případů odmítala dívka odpovídat na moje otázky z toho důvodu, že jí matka

řekla, že mi pomáhá s prací do školy. Dívka tuto informaci přijala po svém a myslela si, že když mi něco řekne, bude to vlastně podvádění, protože jak má naučeno z domova, při práci do školy se radit nesmí. Další chlapec pak zase nechtěl vůbec komunikovat, byl nervózní a podrážděný. Nakonec jsme zjistili, že jeho nervozitu podněcovaly míčky, které v místnosti byly v košíku a byly barevně pomíchané. Poté co je chlapec roztřídil dle barev, byl spokojený a ochotný mi zodpovědět nějaké otázky. Navázat kontakt s dětmi s PAS a získat od nich potřebné informace bylo tedy značně obtížné, u některého z dětí přímo nemožné. Z toho důvodu jsem pak jejich výpovědi do výzkumu nezařadila.

Určitě by bylo užitečné se této problematice dále věnovat a podrobit toto téma hlubšímu zkoumání, jelikož si myslím, že tématu volného času dětí s PAS, možnostem, které mají k jeho trávení a problémům, se kterými se ve volném čase děti s PAS i jejich rodiče potýkají, je věnována pouze malá pozornost.

5 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala volným časem dětí s PAS. Na poruchy autistického spektra zde bylo nahlíženo z několika vybraných hledisek. Jednalo se zejména o hlediska související s volným časem, jako jsou problémy vyskytující se ve volném čase, možnost využití volnočasových center dětí s autismem. Dále pohledem rodičů na socializaci dětí s PAS, jejich podílu na organizaci volného času a výběru vhodných aktivit.

V praktické části bakalářské práce jsem se pomocí rozhovorů s rodiči dětí s PAS snažila zjistit, zda poznatky z teoretické části odpovídají skutečnosti. Z tohoto důvodu jsem rozhovory směřovala hlavně k otázkám týkajících se volnočasových center a činností, kterým se děti s PAS ve volném čase věnují. Dále jsem se ptala jejich rodičů na to, zda se v rámci volného času svých dětí setkali s nějakými závažnými problémy. Praktickou část jsem realizovala pomocí kvalitativního výzkumu, formou polostrukturovaného rozhovoru s rodiči dětí s PAS. Byla jsem velmi mile překvapená, jak ochotně se se mnou rodiče dělili o informace a také z toho, jaká pozitivní atmosféra panovala po celou dobu všech rozhovorů.

V této práci šlo o exkurz do života rodičů a jejich dětí s PAS a o zjištění, jak vypadá volný čas těchto dětí. I když šlo pouze o malou skupinu informantů, myslím, že svůj cíl tato práce splnila. Dala nám nahlédnout do života rodin dětí s PAS a do toho, jak tyto děti tráví volný čas. Umožnila nám zjistit, zda navštěvují volnočasová centra, či zda tráví volný čas v rámci své rodiny. Pomohla nám také odhalit některé problémy, se kterými se rodiče dětí s autismem setkávají a jak oni sami tyto problémy vnímají. Zjištěné závěry však nelze aplikovat na celou populaci dětí s PAS, jelikož, jak již bylo zmíněno, jsou děti s PAS velmi různorodou skupinou. Tato různorodost způsobuje, že každé dítě preferuje v rámci volného času jiné aktivity a následkem toho se jeho rodiče musí potýkat s odlišnými problémy.

Seznam literatury

BEYER, Jannik, Lone GAMMELTOFT a Miroslava JELÍNKOVÁ. *Autismus a hra: příprava herních aktivit pro děti s autismem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 98 s. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-736-7157-3.

ČADOVÁ, Eva, Kateřina THOROVÁ a Zuzana ŽAMPACHOVÁ. *Katalog posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb - část II: Diagnostické domény pro žáky s poruchami autistického spektra*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2012, 176 s. ISBN 978-80-244-3052-2.

DUBIN, Nick a Miroslava JELÍNKOVÁ. *Šikana dětí s poruchami autistického spektra*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, 178 s. ISBN 978-807-3675-530.

EMERSON, Eric. *Problémové chování u lidí s mentální retardací*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 166 s. ISBN 978-80-7367-390-1.

HAAS, Richard H, Hugo W MOSER a Isabelle RAPIN. *Rett syndrome and autism*. Littleton: PSG Publishing Company, 1988. ISSN 0883-0738.

HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 807178-927-5.

HRDLIČKA, Michal, KOMÁREK, Vladimír. *Dětský autismus*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-813-9.

JANIŠ, Kamil. *Úvod do problematiky volného času*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2009, 61 s. ISBN 978-80-7248-530-7.

MOOR, Julia. *Hry a zábavné činnosti pro děti s autismem: praktické nápady pro každý den*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 202 s. ISBN 978-807-3677-879.

PÁVKOVÁ, Jiřina, a kol. *Pedagogika volného času; 3., aktualizované vydání*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

- PREIßMANN, Christine. *Život s Aspergerovým syndromem: příběh psychoterapie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-80-7367-688-9.
- SCHOPLER, Eric; MESIBOV, Gary B. *Autistické chování*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 304 s. ISBN 80-7178-133-9.
- SVOBODA, Mojmir, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0899-0.
- ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělání, výchova, sociální péče*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-889-0.
- THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 453 s. ISBN 80-736-7091-7.
- TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování u dětí*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-503-2.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2. Praha: Karolínium, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VÝROST, Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-20-X.

Internetové zdroje

Articles [online], The Arc Autism Now [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné na <http://www.autismnow.org/articles/leisure-time-and-young-people-with-autism-spectrum-disorder/>

Herna pro děti s PAS [online], ABC [cit. 19. 4. 2016]. Dostupné na www.autistickwdite.cz/herna

O nás [online], ADAM [cit. 19. 4. 2016]. Dostupné na www.adam-pas.cz/index.php?str=temp/o_nas

O nás [online], APLA [cit. 7. 2. 2016]. Dostupné na: <http://www.apla.cz/co-je-apla/obsah/o-apla/co-je-apla>

O nás [online], Vývojové poruchy [cit. 7. 2. 2016]. Dostupné na: www.vyvojoveporuchy.cz/Stranky/onas.php

Strukturované učení [online], Portal for Czech Autism [cit. 14. 1. 2016]. Dostupné na: <http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni-2.html>

Údaje o poskytované sociální službě [online], Auticentrum [cit. 19. 4. 2016]. Dostupné na www.auticentrum.cz/about

Volný čas [online], Pro Cit [cit. 7. 2. 2016]. Dostupné na: www.autismusprocit.cz/volnocasove_aktivita.html

Příloha č. 1: Přepis rozhovoru s informantem č. 2.

B. P.: „Dobré odpoledne, děkuji, že jste si udělala čas. Já jsem Barbora Plojharová, studuji psychologii a právě píšu bakalářskou práci na téma *Volný čas autistických dětí*.“

Informant č. 2: „Dobrý den, to vůbec nemáte za co děkovat, stejně bych tu čekala, než M skončí nácviky, tak ten čas ráda strávím mluvením s Vámi.“

B. P.: „To jsem ráda. Chtěla bych si s Vámi popovídat o tom, jak Vaše dcera tráví svůj volný čas, jaké má zájmy, jestli chodí někam do kroužků, jak vychází s ostatními dětmi a podobně, budete ochotná mi na tyto otázky odpovědět?“

Informant č. 2: „Samozřejmě.“

B. P.: „Super. Ještě jedna věc, budu rozhovor po celou dobu nahrávat na diktafon, abych měla záznam rozhovoru a mohla pak rozhovor přepsat do písemné podoby. Tento rozhovor bude anonymní, nebudu ve své práci uvádět Vaše jméno, ani jméno Vaší dcery a použiji ho pouze pro účel mé bakalářské práce. Souhlasíte?“

Informant č. 2: „Nahrávat? To já budu mít asi trému (smích). Ale klidně to nechte zapnuté, já až se rozprávím, tak na to stejně zapomenu.“

B. P.: „Dobře, děkuji. Mohla bych se Vás tedy hned na začátek zeptat, na nějaké informace o Vaší dceři? Na její věk, diagnózu a podobně?“

Informant č. 2: „Jo, tak M je 8 let a má diagnostikovaný nízkofunkční Aspergerův syndrom. A už asi rok musí brát antidepresiva. Chtěla spáchat sebevraždu.“

B. P.: „V sedmi letech?“

Informant č. 2: „Jo, zní to divně, já vím. Ona asi nevěděla, co přesně dělá, že se chce zabít, spíš bych řekla, že mě chtěla potrestat. Teď už o tom mluvím docela bez problémů, ale bylo to opravdu hrozný. Když to udělal poprvé, hrozně jsem i sama sebe překvapila svojí reakcí. Viděla jsem ji tam stát s tím nožem, asi byla taky vyplašená. Tak jsem za ní šla a říkala jsem jí, že mě tady přece nenechá, že by mi bylo smutno, že nevím, co bych dělala, kdybych tu neměla svojí holčičku. V tu chvíli ten nůž pustila a začala hrozně plakat. Teď vím skoro jistě, že kdybych začala panikařit a dala jí to najevo, dopadlo by to asi hůř. Mě

to došlo asi až za dva dny, nějak jsem to vstřebala, co všechno se mohlo stát, a zhroutila jsem se.“

B. P.: *„A pak se to teda ještě někdy opakovalo?“*

Informant č. 2: *„Bohužel jo, pak ještě dvakrát. Jedno chtěla vyskočit z okna, to jí ale hlídal manžel, já byla v práci, tak to vím jen z jeho vyprávění a pak ještě jednou vzala ten nůž. To už ale na ní byla znát nejistota, spíš ho tak jako jen opatrně přidržovala a vyčítavě se na mě koukala, já už věděla, co dělat, tak to nebylo tak hrozné. No, ne tak hrozné, to je špatně vyjádřeno, vždycky je hrozné, když vaše dítě drží nůž v ruce.“*

B. P.: *„No, vůbec nevím, co na to mám říct. Neumím si to představit, musí to být hrozné. Můžeme teď přejít k tomu volnému času? Jak vypadá M volný čas?“*

Informant č. 2: *„Tráví volný čas opravdu aktivně. Navštěvuje kroužek aerobiku. Je prý moc šikovná a je vidět, že jí to baví. Já jsem taky dřív aerobik cvičila, tak to má asi po mě (smích).“*

B. P.: *„A ten kroužek funguje pod nějakou institucí?“*

Informant č. 2: *„Jo, M chodí na kroužek do družiny, pro ní je důležité, aby byla s dětmi, které zná, do cizího kolektivu by určitě nechodila, proto vždycky vybíráme z nabídky kroužků, které jsou přímo ve škole, nebo v družině, kam M chodí. Taky jezdí na koni. Chodí na jízdárnu, kde mají jezdecký kroužek. Tady je obrovská výhoda, že v této stáji cvičí také koně pro hypoterapii a paní lektorka se věnuje hypoterapii právě u dětí s PAS, proto ví, jak se k M chovat, to je pro nás obrovská výhoda.“*

B. P.: *„A jak na kroužku pracuje? Zvládá vše bez problémů nebo se nějaké problémy objevují?“*

Informant č. 2: *„M se díky nácviku sociálních dovedností naučila, že se mezi ostatními lidmi musí chovat slušně, být hodná a podobně, takže i kdyby se vyskytl na kroužku nějaký problém, nebo něco, co by se jí nelíbilo, bude to v sobě držet a projeví se až doma. Kolikrát se mi stalo, že jsem jí vyzvedla po kroužku, byla úplně v pohodě, a když jsme přišli domů, úplně se sesypala, protože jí paní cvičitelka řekla Moniko a tohle oslovení ona prostě nemá ráda. A takových situací je mnohem víc. M se nesmí nudit, jinak vymýšlí kraviny, je zlá a hrozně zlobí. A hrozně špatně zvládá emoce, jakékoliv. Když přijde nějaká negativní emoce, tak je zlá, kolikrát do mě buší pěstí, nebo sebou flákně na zem a řve. Při nějaké*

pozitivní emoci se zase chová jako malé dítě. Hrozně mě ale překvapuje, že se takhle chová jenom doma“.

B. P.: „Aha, to je zajímavé.“

Informant č. 2: „Ted' mě ještě napadá jedna problémová událost, která se stala poměrně nedávno, ale bylo to tedy ve škole, nevím, jestli Vám to k něčemu bude, když to není ve volné čase, ale já jsem z toho pořád taková rozčilená, tak bych Vám to ráda řekla, abych se z toho vypovídala.“

B. P.: „Určitě mi o tom povězte, budu ráda.“

Informant č. 2: „Já nechci nikoho pomlouvat, ale jednoznačně to byla chyba školy. M má prostě naučeno, že když zazvoní, musí si zabalit věci a připravit se na přestávku. Ona ty přestávky nemá ráda, ten hluk a chaos všude ji vadí, takže jakmile zazvoní, je už myšlenkami jinde. No a ted' mají novou paní učitelku na angličtinu a nikdo ze školy ji nedal přečíst M složku, takže ona nevěděla, jak to M má. A jednou nějak na hodině nestíhali a tak chtěla protáhnout hodinu až do přestávky, jenže jak zazvonilo, M si automaticky začala dávat věci do tašky a na pokyny paní učitelky, ať toho nechá, nereagovala, tak ona k ní přišla a začala na ní prý hrozně křičet, vzala jí žákovskou a napsala jí poznámku, jenže M prostě nechápala, co provedla a nikdo jí to nevysvětlil. Byla z toho hrozně špatná, bála se paní učitelky a nechtěla chodit na angličtinu. Tak jsem to šla do školy s tou paní učitelkou vyřešit a zjistila jsem, že jí o M diagnóze nikdo neinformoval, že to nevěděla. Paní učitelka z toho byla sama nešťastná, M se omluvila a už je to lepší, ale tenhle přístup mě zaráží, že si tam mezi sebou ty informace nepředají a ještě se pak diví, že jsem našťvaná.“

B. P.: „Tak to naprosto chápu, že jste byla našťvaná. Od ted' si ale snad ve škole dají pozor, aby se něco podobného již neopakovalo. A když se ještě vrátíme k těm kroužkům, můžu se zeptat, jak ty kroužky vybíráte? Jestli si je M vybírá sama nebo jestli je pro ně vybíráte vy?“

Informant č. 2: „My si vždycky na začátku školního roku s manželem a s M sedneme, ukážeme jí nabídku kroužků a ona si sama vybere, co by jí bavilo a na co by chtěla chodit, nikdy jsme jí to nerozmlouvali, i když jsem si o výběru aerobiku vzhledem k jejím proporcím (smích) myslela svoje.“

B. P.: „Aha, děkuji za odpověď. A jak vypadá volný čas M doma? Co ráda dělá?“

Informant č. 2: „M se ráda věnuje výtvarným činnostem, to jí opravdu baví, vydrží u toho klidně celé odpoledne a je taková pečlivá. A ráda poslouchá hudbu. Docela mě překvapilo, že si vybírá takovou dospěláckou hudbu, takový ten taneční styl, ale je možné, že to je hudba, na kterou cvičí při aerobiku. Také hodně často jezdíme v létě na kole, ale to vždycky musíme M předem říct, kam pojedeme, co jí čeká v cíli a tak. Třeba jí řekneme, jedeme k Boleveckému rybníku, tam si dáš zmrzlinu a pojedeme zpátky.“

B. P.: „To je asi u dětí s autismem docela typické, ne? Že potřebují mít plán?“

Informant č. 2: „Jo, musí mít přehled, co se bude dít. I tady na těch nácvikách jim paní Marková vždycky namaluje, co budou dělat, na začátku jim to ukáže a pak na konci jim zase ukáže, že splnili vše, co měli.“

B. P.: „Už bych se Vás zeptala jen na to, jak vidíte M sociální začlenění? Má nějaké kamarády? Jak třeba funguje mezi ostatními dětmi?“

Informant č. 2: „Mezi ostatními dětmi funguje bezproblémově, ale je to tím, že ostatní děti zná ze školy. Do cizího kolektivu bych jí jen tak nedostala. Hodně nám také pomáhají ty nácviky sociálních dovedností. Ve škole má taky svoji nejlepší kamarádku, která jí hodně pomáhá. Ona se celkově vždycky potřebuje na někoho upnout. Minulý rok se nám povedlo jí přesvědčit, aby zkusila příměstský tábor, který pořádá ten její jezdecký oddíl. Hned první den se seznámila se stejně starou holčičkou, upnula se na ní a už bez ní nedala ani ránu, byla to taková její jistota.“

B. P.: „A o té kamarádce, jak jste mluvila, té to nevadí se o M takhle, když to tak řeknu starat?“

Informant č. 2: „Ne, zatím ne. Je hrozně hodná, ještě, že jí M má, opravdu jí hrozně pomáhá.“

B. P.: „Myslím, že jste mi zodpověděla vše, co jsem potřebovala vědět. Ještě jednou Vám moc děkuji za ochotu.“

Informant č. 2: „To vůbec nemáte za co. Kdybyste si ještě vzpomněla na něco, co byste potřebovala vědět, napíšu Vám svůj email a klidně mi napište, můžeme se ještě domluvit na nějakou schůzku.“

B. P.: „Jste moc hodná, když budu ještě něco potřebovat, určitě se ozvu.“

Informant č. 2: „Já už radši půjdu, M si neumí zavázat tkaničky a už určitě skončili, musím jí jít pomoci, než bude rozčílená (smích). Půjdete se mnou za M ještě?“

B. P.: „Ráda bych, pokud Vám to nevadí.“

Informant č. 2: „Určitě ne, říkala jsem jí, že tu s Vámi budu, ale nevím no, jestli Vám něco řekne, nemá cizí lidi moc ráda.“

B. P.: „To samozřejmě chápu, když nebude chtít, vůbec s ní mluvit nebudu.“

O rozhovor s dívkou M jsem se pokusila, bohužel však odmítla na mé otázky odpovídat.

Informant č. 2: „Ona to tak prostě má, tak se nezlobte.“

B. P.: „V pořádku, to vůbec nevadí. Ještě jednou Vám tedy děkuji za Váš čas a ochotu a mějte se hezky.“

Informant č. 2: „Nemáte za co, já Vám budu držet palce při psaní. Na shledanou.“

Já: „Na shledanou.“